

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

Последипломски студии по Родови студии

**ФЕМИНИСТИЧКО-ЕПИСТЕМОЛОШКИТЕ ПОГЛЕДИ
НА ЕВЕЛИН ФОКС КЕЛЕР: РОДОВАТА
ПЕРСПЕКТИВА НА НАУКАТА**

магистерски труд

Кандидат:

Гордан Попов

Ментор:

проф. д-р Владимир Давчев

Скопје, 2021 година

СОДРЖИНА

Вовед.....	3
Вовед во епистемологија.....	8
1. Вовед во Феминистичка епистемологија	
1.1 Што не е феминистичка епистемологија?.....	11
1.2 Почетоците на феминистичката епистемологија- феминистичките студии за науката од 20-от век.....	12
1.3 Зародишот на родовите аспекти на науката: Хардинг, Харавеј, Лонцино, Батлер и Хартсок.....	13
1.4 Ненси Хартсок, Сандра Хардинг, Дона Харавеј и феминистичкото стојалиште.....	15
1.5 Постмодернистички феминизам: Џудит Батлер.....	27
1.6 Феминистички емпирицизам: Хелен Лонцино и Лорејн Коуд.....	34
1.7. Евелин Фокс Келер „Рефлексии на родот и науката“.....	50
2. Модерната наука- идеологија и маскулинитет (мажественост).....	54
2.1 Платоновата теорија за знаењето (едно можно видување).....	55
2.2 Френсис Бекон: прочистувањето на умот од старите идеоли и раѓањето	

на новата машка наука.....	59
2.3 Раѓањето на модерната наука- формирањето на Ројал Сосајети (Royal Society).....	61
2.4. Историско-филозофска анализа на терминот објективност	65
2.5. Објективност во рамките на психоаналитичката теорија	67
2.6 Објективност и доминација; моќта во процесот на објективизација.....	68
2.7 Двојниот модел на процесот на објективизација кај Ернест Шахтел (Ernest Schachtel) и обесивно-компулсивна психологија кај Дејвид Шапиро.....	70
3. Теоријата, идеологијата и праксата во процесот на продукција и интерпретација на наука	74
3.1 Барбара Меклинток (Barbara McClintock)- Келеровата инспирација.....	78
3.2 Кариера за жени.....	80
4. Предноста на феминистичките метаепистемолошки интервенции	84
4.1 Феминистичкото влијание врз филозофијата на науката.....	86
4.2 Придобивките од феминистичките влијанија врз медицината.....	96
ЗАКЛУЧОК.....	101
Библиографија.....	108

Вовед

Феминизмот има голем број на различни интереси и перспективи во и за науката. Науките се клучен извор за разбирање на природата, влијанието и изгледите за промена на родовите форми на нерамноправност и потчинување. Во овој дух, феминист(к)ите активно се осврнуваат и придонесуваат во истражувачките програми на широк спектар на науки. Но, феминист(к)ите ги идентификуваат науките и како извор и место на половите/родовите нееднаквости - институциите на науката имаат долга традиција на исклучување на жените како директни учеснички во научните процеси. Неретко, феминистичките критичарки на науката сметаат дека жените и родот (или, пошироко, прашањата кои се однесуваат на жените и родовите малцинства) се рутински маргинализирани како субјекти на научно истражување или се третираат на начин кој ги репродуцира родовите нормативни стереотипи. Аргументи за ваквата критика лесно ќе најдеме во присуството на затворениот круг на науката, во кој научниот авторитет честопати служел за рационализација на видовите општествени улоги и институции кои феминистките ги доведуваат под прашање.

Феминистичките перспективи во и на науката, според тоа, одразуваат широк спектар на епистемолошки ставови на критика и оценување на науката. Овие перспективи се движат од повикување на реформа на родовата нееднаквост во институциите на науката, со нагласување на недоволната застапеност на жените во науката, па се до итно преиспитување на стандардите и практиките на науките што ги вклучуваат жените. Секако, не изостануваат ниту критичките и конструктивни алтернативни програми за истражување кои, во различни степени, имаат за цел да ги трансформираат рамковните претпоставки, методологиите, суштинските содржини и епистемолошките идеали кои ги обликуваат

науките. Содржината на овие перспективи и степенот до кој тие создаваат трансформација, не зависи само од видовите на филозофски и политички заложби што ги информираат, туку и од природата на науките и домените на предметната област. Се чини дека феминистичките перспективи имаат поголемо влијание врз науките што се занимаваат со предмети на истражување кои се сфатени како родови - оние во општествените и хуманистичките науки, а помало врз науките каде предметите на истражување често се карактеризираат во родови услови, метафорички или по аналогија (проеktivно-родови предмети) - најчесто биологијата и медицината. Феминистичките перспективи се релевантни и за науките кои се занимаваат со не-родови предмети, но перспективите значително се разликуваат во содржината и во критичкиот момент, во зависност од науката и од конкретните истражувачки програми што ги ангажираат.

Овој труд има за цел да ги презентира и промисли ставовите на научничката Евелин Фокс Келер (Evelyn Fox Keller), чиј творечки опус е посветен на разоткривање на родовата динамика во процесот на селекција или зошто генетичарите ја третираат репродукцијата како да е репродукција на индивидуи, ефикасно заобиколувајќи ги комплексноста на сексуалните разлики, непредвидените случаи на парење и оплодување. Секако, неизбежна е и анализата на нејзината споредба на биолошката едника преферирана од биолозите со хеуристички поединец портретиран од главните струи на западните политички и економски теоретичари, длабоко поткрепени со промените во современата научна мисла (современа, од 19 век наваму).

Во текот на 1950-тите кога Евелин Фокс Келер тукушто започнувала со своите студии (а малку подоцна го започнува и својот професионално-научен ангажман и кариера) уште веднаш многу јасно воочила и самата, но и било и остро доставено до знаење дека науката е свет на мажите. Не само затоа што мажите биле доминантни по бројност, туку затоа што самиот јазик на науката ги рефлектирал машките вредности и избилувал со метафори со

изразен мажествен тон. Нејзината прониклива природа не и дозволила сето тоа да го прими така глатко, уште помалку како апсолутно па и се наметнало прашањето зошто е тоа така? Без оглед на тоа што целите и претпоставките од кои е составена идеологијата на модерна наука се јасни, стремежот на Келер (Keler, 1985) бил да објасни „како овие норми влијаат на теркот на научното знаење“ (Keler, 1985, стр.34). Од тие причини, таа прави напори да ги објасни термините: субјект, објект, природа и ум во контекст на современата научна мисла и да ја разбере медијацијата, сличноста и односите помеѓу наведените поими.

Келер започнува со, според неа, една од најчестите метафори во Западната историја помеѓу знаењето и сексот, кои за заедничка ја имаат желбата како движечки мотив, но, и она што е навистина важно за нас според нејзиното мислење (1985) е токму она есенцијално одземање на знаењето од телото, т.е. телесното, како и тенденцијата на умот да го трансцендентира телесното, односно: „Умот не е едноставно иманентен во материјалното; тоа трансцендира преку него“ (Keller, 1985, p.18), следствено: „Сите визии на знаењето мораат последователно да се борат со дијалектиката помеѓу иманентноста и трансценденцијата ” (Keller, 1985, p.18). Таа посочува на тоа колку често метафоричното поле на оваа борба е аналогно на полето на полот и родот и ни навестува дека ќе се обиде да покаже колку длабоко овие метафори влијаеле на дисциплините на знаењето.

Политичките збиднувања и преврирања од 60-тите години 20-от век, придонеле за развој на социјалните студии на науката од една страна и феминистичката теорија од друга страна, чија цел (или една од повеќето цели) е една поинаква историско-социјална анализа на општествено-хуманистичките науки од родов аспект. Во тој временски период феминистичките авторки се фокусираат на прашањето како и на кој начин науката влијае врз креирање на вистината за родовите/половите и како корпусот на научното знаење ја оправдува претставата за жената како инфериорна во рамките на бинарната хетеронормативна матрица.

Релевантната феминистичка философија на науката која ќе ги постави нормите според кои ќе се водат и подоцнежните автор(к)и се случува главно во 70-тите и 80-тите години на 20 век и започнува токму во рамки на социологија на знаењето, фокусирајќи се на неофицијалните (или официјалните) општествени бариери за жените кон и во науката. Имплицитното научно фокусирања на тнр. јавна и приватна сфера (притоа дефинирајќи ги од едно андроцентрично стојалиште) со уважување на јавната сфера како културолошка сфера на продукција, олицетворена преку претставата за мажот и карактеризирање на приватната сфера на репродукција, олицетворена преку претставата за жената, на штета на занемарување на испреплетените врски помеѓу овие две навидум радикално поделени сфери, придонесува неколку авторки да се фокусираат кон една поинаква историско-социјална анализа на науките. Во нивните редови се вбројува и авторката Евелин Фокс Келер која го насочува својот истражувачки фокус кон природните науки, од една страна, и нејзината историска анализа на филозофските и епистемолошките консеквенци на доминантната мажественост во науките, од друга страна.

Имајќи ги предвид овие прашања и проблеми, во трудот ќе се истражува како патријархатот, во рамките на научната заедница, се манифестира преку машка контрола на „елитните“ позиции и кои „алатки“ ги ползува во исклучувањето на жените од научната сфера. Сметам за неопходно да напоменам дека во текот на историско социјалната анализа на науките, настанале две значајни струи - „жени во наука“ и „феминистичка критика на науката“ (и дека нашиот интерес ќе остане во рамките на втората) од причина што феминистичките критичарки на науката брзо увиделе дека грото од жените научнички верувале дека науката функционира и е дефинирана како продукт на научниот метод. Па така, без јасно артикулирани алтернативи на конвенционалните практики, жените научнички ја сметале феминистичката критика за неинтелигибилна.

Едно вакво продлабочено истражување и проучување на научниот прогрес, би водело кон демистифицирање на науката како објективна и имуна на социјалните околности, која е развивана и/или креирана од една специфична социјална група- бели мажи од средната (или повисоки класи); заложба чија крајна цел би била една „нова“ повеќе инклузивна наука, притоа, одново разгледување на концепти и поими како природа, култура, објективност, субјективност, рационалност, мажественост, женственост и др, како и надминување на сеуште постоечките дихотомии помеѓу истите. Иако, еден малку поразличен, но сепак аналоген пристап кај Ненси Хартсок (Nancy Hartsok) кој се однесува на рамките на феминистичко историски материјализам „феминистичкото стојалиште (од каде критички се пристапува кон науката) може да ни овозможи да ги разбереме патријархалните институции и идеологии како искривена инверзија на едни похумани социјални односи“ (Колозова, 2003, стр. 193).

Критичката насоченост кон науката, феминистичките теории ја изразуваат и кон традиционалниот модел на епистемологијата. (Врз основа на овие критики ќе произлезе и теоријата на стојалиштето, феминистичкиот емпирицизам и феминистичкиот постмодернизам). Во таа насока, се гради став за феминистичката епистемологија како еден вид корекција на етаблираната епистемологија, преку посочување на предности и силни страни на феминистичкото стојалиште чии бенефети одат и во насока на процесот на спознавање, но и во насока на интерпретацијата и институционализирањето на знаењата и научните наоди. На тој начин, феминистичката епистемологија добива на важност и се легитимира како валидна помеѓу останатите епистемолошки традиции.

Следствено, тезата која ќе се истражува ќе биде во форма на феминистичка критика кон тенденцијата за научната објективност, која привидно се реализира преку објективистичкиот научен пристап на силна одделеност на субјектот и објектот. Ваквата феминистичка критика ќе биде реализирана главно преку делото на Евелин Фокс Келер „Рефлексии за

родот и науката“ (Reflections on Gender and Science) објавено во 1985 година, во кое подетално ќе биде понудена една историско филозофска критика на науката од родов контекст, а реализацијата ќе биде преку разработка на психолошкиот модел како основа за објективистичкиот пристап.

За крај, еден различен и пред се практичен пример за успешноста на феминистичко-епистемолошкиот модел ќе биде понуден во рамки на биологијата и медицината.

Вовед во епистемологија

Во врска со „автономноста“ на епистемологијата, генерално гледано постојат две главни позиции и тоа:

а) Тенденцијата за независноста, поточно- изолираноста на епистемологијата од останатите бихејвиорални/когнитивни или социјални науки, како априори филозофска дисциплина е добро позната. Епистемологијата е нормативна дисциплина во смисла дека треба да претходи на науките, затоа што го изучува методот. Следствено, таа не треба да црпи знаење од науките, туку науките треба да ги следат (и да се придржуваат до) епистемолошките анализи за „знаење“, „рационалност“ и сл.

б) предлогот дека епистемологијата треба да биде интердисциплинарна поради самата природа на предметот кој таа го изучува. Имено, предметот на изучување на епистемологијата е знаењето. Знаењето, во најмала рака може да го категоризираме во две категории како индивидуално, за што неопходно ни се потребни наодите од когнитивните науки- процесот на примање на знаење, донесување одлуки, меморија и сл; и социјално, за што ни се потребни наоди од социјалните дисциплини- филозофија (на наука), социологија, лингвистика и др.

На многу сличен начин се и претпоставките за науката за кои исто така, генерално гледано постојат две главни позиции и тоа:

а) тенденцијата за независноста, поточно- изолираноста на науката од социјалното

б) предлогот дека науката е систем од вредности креиран од одредени социјални групи и во интерес на одредени социјални групи

За разликите, односно предностите и недостатоците на првите две позиции може да стане збор во еден труд чие истражување би било од чисто епистемолошка природа. Но, за истиве разлики помеѓу вторите две позиции може да стане збор во труд со феминистички мотиви како овој. Во таа смисла, феминистичкиот влог во приказната за позиционирањето на епистемологијата, е нејзината мултудисциплинарност и придобивките од ваквата позиционираност. Но, новитетот на феминистичките теории за епистемологијата е токму во нагласувањето на социјалните односи во процесот на креирање на знаење и тоа особено од родов аспект, иако класата, расата и сексуалната ориентација се исто така земени предвид.

Во овој труд ќе стане збор токму за позадинските теориски убедувања за изолација на науката од социјалното- под изговор дека објективноста и рационалноста се главните одлики на науката- кои се движат во слична насока за настојувањата за изолација на епистемологијата од науката. Една од главните претпоставки ќе биде токму за науката како маскулинистичка и во таа насока, истражувањето ќе започне со преглед на делото „Рефлексии за родот и науката“ од Евелин Фокс Келер, каде ќе биде понудена една историско-филозофска анализа на процесот на креирање на науката (Платон и Френсис Бекон); психоанализа на индивидуалниот развој, особено процесот на објективизирање како основа врз која субјектот го доживува објектот/светот; идеологија, пракса и дискурс на маскулинистичката наука.

Митот за објективноста на науката ќе биде кусо разгледан преку примерот на Барбара Меклинток (Barbara McClintock) и делото „Чувство за организмот (Feeling for the organism)“ на Евелин Фокс Келер.

Феминистичките заложби во однос на науката и нејзината релација со научното, како и предностите од овие заложби, но и замките во кои феминистите запаѓаат обидувајќи се да теоретизираат или да ги реализираат своите заложби, главно се класифицираат на следниов начин, позајмен од Сандра Хардинг (Sandra Harding) (Harding, 1996):

- Теорија на стојалиште
- Феминистички емпирицизам
- Феминистички постмодернизам

1. Вовед во ФЕМИНИСТИЧКА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА

1.1 Што не е феминистичка епистемологија?

Може да се каже дека феминистичката епистемологија е во тесна врска со начелата и парадигмите на студиите за науката, социологијата на науката и социјалниот конструктивизам. Овие дисциплини можат да се сретнат во многу форми: радикални или поумерени. Според радикалните, сета наука (а впрочем и се останато) е само социјален конструкт. Според другите пак, не станува збор за анулирање на вредноста на наодите добиени по пат на научен метод, ниту пак станува збор за тоа дека поимите како „објективност“, „неутралност“, „вистинитост“, „машкот/маж“ и „женскост/жена“ не постојат, или се само одредени замисли со одредени политички цели. Напротив, она на што ни укажуваат е дека начинот на кој што доаѓаме до одредени вистини е важен подеднакво колку и самите вистини и тоа во смисла дека одбирањето на предметот кој ќе се изучува и како ќе му се пристапи открива многу повеќе за нас и за предметот на спознание, доколку сфатиме дека нема ништо случјано во ова. Најмалку од се, заклучокот од ова треба да биде дека вистинитоста се релативизира. Но во контекст на радикален рационализам, одредени „апсолутни вистини“ просто изискуваат критика. Така во рамките на феминистичката епистемологија, многу ретко ќе сретнете авторка која го негира фактот дека за да се добие плод, потребни се машки сперматозоид и женска јајце клетка, но секако дека ќе сретнете авторки кои укажуваат на одреден дискурс кој провејува повеќе од 2000 години во западната наука, и кој е токму сексистички затоа што на јајце клетката (а следствено и жената) се гледа како на нешто пасивно, а на сперматозоидот (а со тоа и на мажот) како нешто активно. Вакви пар примери кои се среќаваат кај Аристотел, а потоа се повторуваат и надополнуваат кај авторите по него, создаваат една слика за половина од општеството која е грешна, па дури и често пати опасна. Значи поентата не е да се релативизираат нештата, туку да се изнајдат моделот и начинот кои влијаат врз креирањето на концептите како „објективност, односно вистина“ и сл., и

какво значење овие поими имаат за нас. Науката има своја историја, и кога оваа историја е штетна по неког, веројатно, најмалку што може да се дозволи е тој некој, да се здобие со право да објасни како и зошто се прави штетата. Критиката на овој/оваа друг/а особено добива на важност кога се движи во насока на бенефит за сите, но оној кој ја пишува историјата на науката тоа не може да го воочи. Во тоа е и една од предностите на феминистичката епистемологија. Така на пример може да се претпостави (иако со резерва поради повеќе причини) дека зголеменото, или воопшто присуството на жените во биологијата и психологијата би значело намалување на редукционистичките теории (Gorham, 2009).

Понатаму, феминистичката епистемологија, како што веќе кажавме не претставува новитет во однос на хипотезата дека науката не е како комета или друго небесно тело независно од нас кое паѓа пред нас, а ние го набљудуваме, туку е систем од вредности кој се гради среде сплет од социјални мрежи на што посочува и Џефри Горам (Geoffrey Gorham) (Gorham, 2009), повикувајќи се на низа други автори како на пример: Роберт Мертон (Robert Merton), Стивен Шапин (Steven Shapin) и Сајмон Шафер (Simon Schaffer), Томас Кун (Thomas Khun), Мишел Фуко (Michel Foucault), Гастон Бачелар (Gaston Bachelard) и Бруно Латур (Bruno Latour). Новитетот на феминистичката епистемологија е во тоа дека родот како социјален конструкт е директно вмешан во социјалното конструирање на науката и тоа во две насоки- родот го информира процесот на креирање на науката, и науката не информира нас за родот.

1.2 Почетоците на феминистичката епистемологија- феминистичките студии за науката од 20-от век

Според одредени автори, појавата на феминистичките критики на науката од 70-тите години на 20-от век (Бадаревски, стр. 289, 2012), е во тесна врска со феминистичките (мултидисциплинарни) научни студии посветени на родот и науката кои започнуваат во 1960-тите (Richardson,

2010, стр. 338). Главното одбележје на феминистичките критки на науката (денес карактеризирани како академски феминизам) од 70-тите се однесува на историјата на жените и нивниот статус во науката, додека пак критиката на родовиот јаз во рамките на науката е карактеристичен за 80тите со што се насираат почетоците на феминистичката епистемологија. Токму во феминистичката епистемологија од 80тите години интересите на авторките се движат во насока на критика на теми со епистемолошко-филозофски карактер како објективност, рационалност, процес на продуцирање на знаење со посебен акцент на стојалиштето на спознавачкиот субјект и др. Дека науката е во тесна врска со социјалната средина во која таа се гради, од која произлегуваат бројните тези, потребно е да наведеме само неколку: дека науката не е неутрална, дека науката и патријархатот се движат паралелно и др, или накратко се согледуваат јасно во феминистичката критика на науката во 1980тите години. Но, согласно со тезата на Томас Кун (Thomas Khun) дека науката е во зависност со социјалната средина во која се гради, погоре споменатите тези на феминистките се јавуваат во каузална врска со периодот во кој се појавуваат и настаните значајни за нив. Водечкото прашање - кога точно поимот на род влегува во играта на социјалната критика на науката?- на некој начин го означува почетокот на феминистичкото епистемолошко стојалиште, со што започнува богатиот период на феминистичката епистемологија, од која ќе произлезат феминистичкиот емпирицизам и феминистичкиот постмодернизам чии претставнички се: Дона Харавеј (Donna Haraway), Ненси Хартсок, Сандра Хардинг, Хелен Лонцино (Helen Longino) и Џудит Батлер (Judith Butler). Следно, наша цел ќе биде да ја лоцираме Келер во овој “феминистички календар” - хронолошки, но и да го видиме нејзиниот придонес.

1.3 Зародишот на родовите аспекти на науката: Хардинг, Харавеј, Лонџино, Батлер и Хартсок

Почетоците на феминистичката епистемологија и философија на наука се лоцираат во 60-тите, 70-тите и 80-тите години на 20-от и тоа во тесна врска со феминистичките студии за науката, како академска дисциплина, чиј интерес, од една страна, претставува критика и реконструкција на природните и социјалните науки (Richardson, 2010, стр, 339), но од друга страна, фокусот е на „неформалните бариери на целосното женско учество во науката“. (Rosser, 2008, стр.325) Иако, третиот родов аспект на феминистичките студии за науката опфаќал и дел посветен на жените во историјата на науката, нашиот акцент ќе биде токму на првиот научно академски дел.

Како што е непоимливо да се замисли модерната музика од 70тите, 80тите и 90тите без Д Ху (The Who), Цепелин (Led Zeppelin), Флојд (Pink Floyd), Депеш Моуд (Depeche Mode), Јуту(U2) и Продиџи (Prodigy) и Бристолската сцена, или модерната руска литература без Гајто Газданов, Владимир Набоков и др, така е неможно да се зборува за родови аспекти во науката без да стане збор за Хардинг и силната објективност, Харавеј и ситуираните знаења или „знаењето како социјален конструкт“ од Лонџино, но и Хартсок. Се разбира, исто како што продлабочената историска анализа би ни ги открила инспирациите на погореспоменатите руски великани (враќајќи не кон Горки, Толстој, Достоевски па се до Гогољ), или од аспект на музиката, би претходеле Битлси (The Beatles) и Стоунси (Rolling Stones), а пред нив небројни артисти и групи преку рокабили во 50тите па се до џезот и блузот во 20тите во САД), слично и Хардинг посочува дека интелектуалната историја на феминистичкото стојалиште може да се лоцира кај Хегел, (Alcof & Poter, 1993), но дополнително впуштање во чисто философската анализа

на Хегел или Маркс би претставувало застранување од насловот и нашата тема.

1.4 Ненси Хартсок, Сандра Хардинг, Дона Харавеј и феминистичкото стојалиште

Една од поентите на феминистките од 80тите кои започнуваат да се занимаваат со епистемолошки прашања, е во однос на позицијата на познавателниот субјект. За класичната епистемологија (и воопшто науката), позицијата која субјектот треба да ја има е божествена, во смисла дека тоа е ничива позиција, односно универзална, па оттаму позиција на сите и објективна. Но, за ваквата позиција феминистичката критика открива дека е всушност стојалиште/позиција на доминација. Стојалиште на доминација кое е секогаш окупирано, или можеби однапред резервирано за/од една специфична група на мажи. Според феминистичкото стојалиште, оној кој изучува секогаш има одредена позиција и особено кога таа позиција е од спротивната страна на оние кои ги диктираат условите, се расветлуваат едни нови “невидливи” односи и институции, дискурси и практики, но и нови услови и можности! Мотивите на едно вакво феминистичко стојалиште може да се рече дека се позајмени, или инспирирани од Хегеловата дијалектика на господарот и робот, но уште повеќе од Марксовата теорија за стојалиштето и предноста на пролетеријатот во рамки на класното општество (Ritzer, 2005). Во овој контекст, еден од порелевантните текстови е „Феминистичко стојалиште: развивање основа за специфично феминистички историски материјализам“ од Ненси Хартсок (Колозова, 2003), чие кусо претставување ќе послужи само за мапирање на врската помеѓу марксовата и феминистичка теорија, што не е во согласност со насловот на трудот, но сепак е дел во формирање на теоријата на феминистичкото стојалиште. Епистемолошките импликации од феминистичкото стојалиште ќе бидат разгледани преку

Сандра Хардинг во однос на објективноста, а потоа како надополнување ќе бидат разгледани поентите на Дона Харавеј.

Хартсок ја гради својата теорија за формирање на феминистичко стојалиште преку кое би ги согледале прикриените односи на моќта кои ја диктираат обезправената положба на жените токму врз марксистичкиот предлог дека „точната верзија за класното општество е возможна само од една од двете главни класни позиции во капиталистичкото општество“ (Колозова, 2003, стр. 192). Но, се разбира, ниту во пролетеријатот, или во било која друга класа, оваа општост на угнетување без дополнително диференцирање не допринесува за создавање на засебно феминистичко стојалиште, па во таа смисла Ајрис Јанг (Iris Young) посочува дека иако марксовата критика на капитализмот е добра основа, сепак „... е слепа за родот, и оттука барањето за надополнување на марксистичката теорија на капитализмот со феминистичката теорија за системот на машка доминација. Како и да е, прифаќајќи го таквиот дискурс, молкум ја прифаќа традиционалната марксистичка позиција дека женското прашање е помошно во однос на централните прашања од марксистичката теорија за општеството (Колозова, 2003, стр. 192)“. Па така, Хартсок смета дека животот и искуството на жените се различни во однос на животот и искуството на мажите, и од нив може да се извлечат мноштво заклучоци за една доминантна група чива моќ и доминација се појавуваат како универзални, па дури и природни, а оттаму и често непроверени- машката супремација. Плодот што се доби од критиката од позиција на пролетеријат кон буржоаската идеологија, би требало да се добие и од критиката од феминистичкото стојалиште во однос на патријархалните институции и идеологии.

Природата на стојалиштето, односно петте епистемолошки тврдења во врска со односите помеѓу луѓето и групите во средина во која една група е доминантна врз друга, таа ги изложува, а потоа и подетално разработува,

во Марксистички контекст и во однос на угнетеноста на пролетеријатот од високата класа. Она што за нас е битно е да ги најдеме елементите кои и даваат основа на неа да го постави феминистичкото стојалиште, а тоа се:

а) интересите на владејачката класа се детерминирачки во структурирањето и разбирањето на социјалните односи и притоа ваквите интереси нужно ги вклучува и вовлекува сите останати групи па оттаму се добива илузијата дека се исправни и вистинити

б) интересите на владејачката класа се во целост различни од интересите на потчинетата класа, така што интересите на првите претставуваат инверзија на интересите на вторите

в) за ослободување на потчинетата група потребно е знаење кое е уникатно затоа што ги подрива прифатените социјални односи со цел да прикаже дека не се апсолутни и дека се неправедни и штетни

Додека Маркс ја гради својата критика врз човековата активност и трудот, логично, Хартсок ќе започне со активностите и трудот на жената и тоа како „централен за општата организација на општествениот труд“ (Колозова, 2003, стр. 198). Поделбата на трудот помеѓу половите/родовите е во однос на раѓањето на децата и за неа оваа поделба ја карактеризира како полова (односно, поделба која е независна од било какви општествени договори, различни култури, социјални касти и др), и во однос на чувањето/одгледувањето на децата, како социјална поделба на трудот, која како таква се јавува како “логична“ последица на првата поделба. Посебноста на женскиот труд и активност таа ја препознава токму како основа со која се структурира „разбирањето на социјалните односи“ (Колозова, 2003, стр. 200) начелно во капитализмот (како систем), а не само во одредени простори исполнети од различни сталежи и сл. Значи станува збор за биолошките функции на жените и на капитализмот, па затоа критиките кои често се упатени кон ваквата генерализација на жените и поедначување на нивните

искуства и опресија, можат да бидат оставени на страна за момент, те. одложени за подоцна кај Батлер и постмодерниот феминизам.

Активностите на жените и на мажите главно се разликуваат со тоа што работата на мажот завршува во моментот кога се напушта фабриката, за разлика од жената чија работна активност, иако завршува исто кога се напушта фабриката, истата продолжува кога повторно ќе се пристигне дома. Мажот значи работи само за плата, додека жената работи и за плата, но и со производство на добра кои се користат во рамки на домот- облека, храна и друго, како на пример хигиена. Но, активностите на жената во рамките на домот не се сведуваат само на ова, односно има уште една многу важна компонента- одгледувањето на децата. Во таа смисла, и жената како и мажот е дел од процесот на производство, за кој и таа и тој се платени, но таа е вклучена во уште еден процес на производство кој е во „рамки на домот“, и за кој таа нема никаков надомест. Еден чекор понатаму, процесот на производство кој може да го изврши само жената- произведување мажи и жени- е многу поважен од било кој друг процес на производство во било кој друг систем на уредување, и како таков тој е основа за било кој друг систем на уредување, во случајов, капитализмот, но, не е платен.

Кусото претставување на текстот од Хартсок требаше да биде едно начелно објаснување за мотивите позајмени од Маркс за феминистички материјализам, но нашиот интерес во далеку поголема мера е насочен кон феминистичката критика врз науката, и тоа конкретно преку дефинирање на јасно феминистичко-епистемолошко стојалиште како критика на објективизираното стојалиште. Да замислиме една ситуација во која треба да се спроведе одредено емпириско истражување. Се разбира, целта на тоа истражување е да се даде една што по реална и објективна претстава преку што пореално добиени резултати од испитаници/испитанички, кои претставуваат една објективна група, или средна класа, од една неутрална позиција. Сега да замислиме дека еден од истражувачите предлага дека

токму наместо предмалку опишаната група, би требало да се земат испитаници кои де факто се маргинализирани, со цел (молам за внимание) да се добијат резултати кои ќе откријат нешто токму друго и во таа смисла пообјективно за разлика од првоспоменатите испитаници. Значи, нашата првична цел или хипотеза која сакавме да ја докажеме, не се менува, туку за истата ќе добиеме повалидно и пообјективно знаење доколку групата на истражување е токму од маргинализирана позиција. Тезата е дека позицијата на доминантната група не дозволува да се увидат вистинските односи (човекови, општествени, институционални и др), поради фактот дека позицијата на доминантната група е позиција од која се креираат односите. Поедноставено, дали е можно да добиеме објективни резултати при анализа, на пример на моќ, доколку спаѓаме во доминантната група од каде моќта произлегува, но не и до каде достига? Оној кој ги пропишува правилата на моќта и оној врз кој тие правила во буквална смисла на зборот се практикуваат (а кој притоа нема можност да учествува во креирањето на тие правила) веројатно имаат различна перцепција за истиот предмет кој треба да се анализира- моќ. При анализа од маргинализирано стојалиште, се добива увид на позицијата на доминантната група, како и на позицијата на маргинализираната група, но и односот помеѓу нив. Мала напомена, поентата не е да се укаже дека вака дефинираните односи на моќта во општеството се исправни или погрешни- тоа би била задача на некој поинаков магистерски труд- туку да се укаже на невозможноста за остварување на објективноста (и рационалноста) доколку се следи традиционалниот епистемолошки метод. На феминистичкото епистемолошко стојалиште му се префрла дека е сродно, односно дека наликува на етноцентризмот и релативизмот, но феминистките кои говорат од ова стојалиште не тврдат дека нивните анализи се апсолутни, тоа би било контрадикторно. Напротив, искуствата на жените од црната ниска класа, или латино жените се порелевантни и можат да откријат многу повеќе за одредени теми од искуствата на белите жени од средната класа. Во овој контекст, не постои еден феминизам туку станува збор за феминизми кои се разликуваат во своите методи, како и во таргет

групите како нивна појдовна точка. Накратко, сигурно дека искуствата на жените од третиот свет и искуствата на белите хетеро британки не се исти. Оттаму, ниту нивните појдовни точки/стојалишта, ниту светогледите и пристапите кон еден сличен или “заеднички” проблем не би можеле да бидат исти. Различностите се она што се важи, па дури и во една потесна смисла на зборот каде се работи за иста раса, класа, етникум, сексуален идентитет, но различен род. Понатаму, дури и оние чии идентитети и следствено социјални искуства припаѓаат повеќе кон центарот отколку на маргините, во контекст на онаа хетеронормативна матрица кај Батлер (2002), но и расниот и класниот елемент, често посочуваат дека токму туѓото искуство и видување можат да дадат подобар увид за одредени односи.

Поради тоа што „не постои единствен, трансцендентален стандард за одлучување помеѓу противставени тврдења за знаења, тогаш се смета дека можат да бидат само локално историските, секое валидно до одредена мера но немајќи долг/аргумент против останатите“ (Alcoff and Potter, 1993, стр.61), феминистичко-епистемолошкото стојалиште може да изгледа дека се поистоветува со релативизмот, но всушност станува збор за недоразбирање, затоа што според феминистичкото стојалиште, напротив, едни искуства, односно тврдења за знаења се порелевантни од нечии други. Не станува значи збор за никакво релативизирање, туку расчистување со релативизации дека сечие искуство е еднакво релевантно.

Предноста на феминистичкото епистемолошко стојалиште- од позиција на маргинализираност- во однос на стандардната етаблирана епистемологија- од позиција на доминантна група- е во пристапот, односно проекцијата на предметот на изучување, но и субјектот, односно оној кој изучува. Сосем спротивно, во рамките на класичната епистемологија оној кој изучува (субјектот) и предметот на изучување (објектот), се карактеризираат како независни од културно-историските околности во кои субјектот го изучува објектот и „субјектот е хомоген и унитарен, затоа што знаењето мора да биде конзистентно и кохерентно“ (Alcoff and Potter, 1993,стр.63). Лесно

може да се забележи една контрадикторност која се состои во тоа што очигледно станува збор за проекција- културно историски обестелесен субјект за кого самите предмети на изучување се ирелевантни, кои инаку се јавуваат како наша најголема, а често пати и сурова реалност- род, класа, раса, социјален статус, етничко потекло, сексуална ориентација и сл. Токму затоа што овој ваков субјект е обестелесен и неповлијаен од социолошките аспекти, има шанса да понуди знаења и анализи кои би биле најобјективни (освен доколку не станува збор за френологија, според која, имплицитно само бели мажи имаат право да се занимаваат со наука поради нивната вродено биолошка интелектуална надмоќ). Контрадикторноста на оваа проекција може да се лоцира и токму во очигледното сознание дека станува збор за проекција (на која може да се гледа и како на симулакрум), а не фактичка состојба: безбројните улоги што ги имаме низ текот на животот, па дури и на катадневно ниво се доволен показател дека не може субјектот да е толку слободен и неповлијаен. Од друга страна пак, субјектот и објектот во рамките на феминистичкото епистемолошко стојалиште се разликаат со тоа што во целост се уважуваат условите во кои спознавачкиот субјект е создаден и изграден, и истите тие услови влијаат токму и врз предметот кој е истражуван, додека пак овие услови се диктирани од заедници кои со себе носат одредени системи на вредности, верувања и сл. Својствено за феминизмот, или поточно речено, феминизмите, спознавачките субјекти не се унитарни туку се хетерогени, па така во смисла не постои културолошко- историски универзална жена која со себе исто така би носела универзални искуства, проблеми и можни решенија за тие проблеми. Но, за ова подоцна.

Иновативноста на феминистичко-епистемолошкото стојалиште е во тоа што на некој начин ги поистоветува предметот и субјектот на знаењето, во смисла дека и субјектот, односно верувањата и убедувањата кои ги носи со себе, а се својствени за средината од која субјектот доаѓа- се подеднакво вредни и важни за анализа. Како што вели Хардинг:

...верувањата функционираат како доказ во секоја фаза на научно истражување: во селекцијата на проблеми, формацијата на хипотези, дизајнот на истражувањето (вклучително, организацијата на истражувачките заедници), собирањето на податоци, интерпретирањето и сортирањето на податоците, одлуките за тоа кога да се престане со истражувањето, начинот на кој резултатите од истражувањето се пренесени и тн. Спознавачкиот субјект- индивидуата и историски лоцирана социјалната средина чии непреиспитани (у)верувања и нејзините членови се склони да ги чуваат “без да знаат“ или несвесно, така да се каже- мораат да бидат сметани како дел од објектот/предметот на истражување од перспектива на научен метод.“ (Alcoff and Potter, 1993, стр.69)

Да тврдиме, или барем да очекуваме дека еден истражувач би имал разбирање за сите подгрупи или маргинализирани заедници, или воопшто дека ги има предвид различностите предизвикани од разликите како што се род, пол, раса, класа, религија, сексуална ориентација и тн. е надвор од умот. Имено, секоја потесна заедница (на пример семејство), е дел од една поширока заедница која припаѓа на одреден простор и со себе носи одредени искуства и кои начелно би можеле да ги карактеризираме како толерантни и отворени за соработка или конзервативни, но во никој случај не можеме да очекуваме од една заедница да покаже разбирање и сензитивност за ситуација со која никогаш претходно не се соочила. Тоа едноставно е невозможно. Чекор понатаму, како што е невозможно истражувачот да покаже сензитивност или воопшто разбирање за проблем со кој никогаш претходно немал контакт, невозможно е да очекуваме дека истражувачот би имал сензитивност за проблеми кои за него- од доминантна позиција- се невидливи. Во тој контекст, но со различен пример од претходниот, истражувачот не би можел да покаже сензитивност за проблеми на одредена маргинализирана група која е маргинализирана токму од групата на која

припаѓа оној кој истражува. Да пробаме да замислиме истражувач/ка роден/а во 1920тите во Мисисипи, израснат/а во куќа каде целата куќна помош е од црнци и црнкињи кои за својата работа немаат никаков паричен надомест, туку едноставно добиваат престој и храна. Иако, признавам дека примеров е екстреман, но не и назамислив, апсурдот е лесно воочлив зар не? Можеби и не е толку воочлив, доколку ја имаме методологијата на ум, или барем проекцијата за објективноста на методологијата од страна на стандардната епистемологија, и воопшто науката. Додека од една страна, на методолошките правила се гледа како на принципи кои ја водат науката и според кои се истражува, анализира, класифицира и др. истражувачкиот објект, критиката која доаѓа од феминистичкото стојалиште од друга страна е дека претходните малку „поинтимни“ чувства во избирање на самиот проблем, како и концептите кон кои ќе се инклинира во хипотезите кои ќе бидат истражувани, не подлежат на методолошките принципи.

Интересно е да се види како овој проблем се решава во рамките на објективизмот. Според теоријата на објективизмот, за да стане збор за објективност мора да се случи отстранување на сите овие социјални вредности и интереси кои би влијаеле во избирањето на предметот и во добивањето на резултати од истиот. Против-аргументот кон објективизмот е дека ваквата објективизација не остава слепи за голем број ситуации, токму предводена од анулирање, а не отстранување на социјалните вредности на истражувачот. Велам анулирање, а не отстранување затоа што е невозможно да ги изземеме или отстраниме нашите светогледи како резултат на нашето досегашно искуство, но можно е да стане збор за анулирање, односно да се поништи, или прогласи нешто за неважечко (или во некои случаеви непостоечко). Значи не можам да го изземам моето искуство, но можам да го прогласам за неважечко.

Мотивите за една ваква инаква, т.е. феминистичка епистемолошка анализа, јасно лоцирани кај диспаритетот помеѓу мажите и жените во академскиот свет, се каузални/последователни на времето во кое се

појавуваат, па и нивните методи дека токму маргинализираниот субјект би требало да понуди анализа на проблем кој би можел да стане јасен за сите и да го предизвика оној „аха“ момент на просветлување и кај доминантната група, се чини логичен. Доминантната и етаблирана група, сосема оправдано, не е во можност од својата позиција да увиди одредени односи. Во спротивно, кога би можела сигурно би понудила анализа барем слична на феминистичката. Додека пак придобивките од оваа „феминистичка“ анализа/метод можат да бидат уживани од пошироката научна заедница, вклучително и доминантната група.

Иако еден од влоговите на феминистичките заложби од различните феминистички теории, практики и методологии, е прогрес не само на жените туку и на останатите маргинализирани заедници, ваквата поедноставена претпоставка всушност наидува на бројна критика од повеќе авторки, како на пример Хардинг. Вистина, додека теоријата на стојлиштето (standpoint theory) ни дава можност за согледување на знаењето во директен однос со одреден авторитет и неговата моќ, феминистичката теорија на стојалиштето покажува дека нештата како „знаење“, „авторитет“ и „моќ“, не се исти за сите, односно како што веќе се покажа, наполно е различно да се обидува да се објасни концептот на знаење и моќ од привилегирана позиција на маж и од маргинализирана позиција на жена. Но, која жена? Дали женскиот идентитет е универзален низ времето и просторот, но дури и во ист временски период и на ист простор, може ли да стане збор за иста позиционираност? Преку делата на споменатата авторка, се гледа како феминистиките лесно запаѓаат во замките на епистемолошките претпоставки против кои тие самите дејствуваат. Имено, генерализацијата на родот (било да е машки или женски) имплицира есенција која според Хардинг, а и бројни антрополози и историчари не постои поради примерите на различни поимања за машкост и женскост кај различни култури, како и нивни подгрупи, а како резултат се појавуваат различните видови феминизми како геј феминизмот или црниот феминизам, а подоцна и трансродовите студии. Солидарност наспроти унија,

односно обединување, предлага таа во своето дело „Науките од пониско ниво“ (Sciences from bellow).

Божемната универзалност на субјектот преку неговото неодредено, непозиционирано стојалиште подразбира и една обестелесеност и на позицијата/стојалиштето и на самиот субјект. Ваквата универзалност (се претпоставува дека) е можна благодарение на технолошкиот развој, кој за возврат би креирал еден субјект со апсолутно објективно-спознавачки моќи токму поради неговата слобода затоа што не е позициониран, а со тоа и необременет од субјективизмите на било која позиција. Субјект со апсолутен статус на мит за омнипотентност.. субјект кој не познава граници. Но, со тоа не познава ни одговорност, а би можело да се рече дека во тоа е суштината на критиката од Дона Харавеј кон овој митолошки субјект, а и на феминистичката критика воопшто. Во критиката на овој стремеж за универзален и обестелесен субјект како производ на технолошкиот развој, Дона Харавеј тргнува од феминистичкото стојалиште, уважувајќи го принципот на маргинализираност за кој Хардинг покажа дека е во поповолна позиција да објасни и долови општествени релации, и се впушта во задача да изнајде отелотворена феминистичка објективност. Сепак, овој текст на Харавеј „Ситуирано знаење (Situated Knowledge)“, претставува и еден вид на критика и/или надополнување на објективноста на феминистичкото стојалиште, образложено кај Хардинг. Харавеј, заложувајќи се за феминистичко знаење кое би можело да придонесе за креирање на односи кои не би биле дирижирани од позициите од кои произлегуваат моќ и доминација, предупредува на привлечноста за романтицизирање на маргинализираната позиција, позади кое се крие заблудата за нејзината “невиност“. И иако оваа позиција на маргинализираност која пркоси на релативизирањето на позицијата на моќта со тоа што субјектот ќе се обестелеси, транседентира- скоро во улога на митско суштество или Бог- нуди одредени толкувања кои инаку не би биле можни од ниту една друга позиција, сепак таа смета дека не е доволна. Напротив, според неа предлага

принцип на вмреженост, соработка, односно „солидарност во политиките и споделени разговори во епистемологијата (Haraway, 1988, стр. 584)“.

Терминот „ситуирани знаења“ треба да претставува отпор кон субјектот во класичната епистемологија кој е обестелесен и трансцендентален (и со тоа е дислоциран во времето и просторот, непристрасен и неутрален, па така има еден универзален увид на нештата, кој ужива статус на објективност). Ваквата улога на овој митолошки субјект кого авторката го карактеризира како „божји трик“, не остава било какви различни епистемолошки субјекти во трката за спознавање. И навистина, на прв поглед нештата се чинат логични- токму непристраност и објективност се карактеристики кои би ги очекувале при спроведување на одредени истражувања, имплементирање некакви политики или учествување во било какви научни дејности. Но, таа (како и Хардинг) предупредува дека позади превезот на објективноста и неутралноста се крие едно многу конкретен телесен субјект- бели и хетеро мажи. Ваквиот субјект е во директна противставеност на феминистичката епистемологија, но и на секоја останата нова доктрина која би заговарала за еден различен епистемолошки субјект.

Примерот кого авторката го обработува е токму гледањето, односно видот. Во рамките на класичната епистемологија и современата технологија (се мисли конкретно на усовршувањето на телескопите со кои гледаме планети, ѕвезди и сл.) гледањето/набљудувањето или видот на спознавачкиот субјект (поради неговата обестелесност) не е ниту од птичја, ниту од жабја перспектива, туку од обестелесена. Тоа е таа перверзна состојба, или „божји трик“ како што вели таа поради тоа што никој не го гледа оној кој набљудува, додека тој набљудува СЕ.

Но, не сите гледаме исто. При набљудување од една иста позиција, различни субјекти би дале различен одговор за една иста ситуација. Да земеме еден пример со два субјекти кои да речеме дека се со ист род, пол, сексуална определба, припадници се на иста класа и тн, но едниот субјект Х е со физички хендикеп и се движи со помош на количка, додека другиот

субјект У нема никаква физичка попреченост. И двата субјекти ја користат истата автобуска линија секој ден, но на прашањето на која точно постојка има одбележано место за лица со физички пречки во развој, најверојатно Х ќе одговори точно без промашај, додека одговорот на субјектот У ќе биде приближен или ни толку. Понатаму, нашиот фокус, нашето набљудување, нашето гледање најчесто е проследено или претставува резултат на долга дисциплина- она што е важно и што не е важно, она што е трагично, комично, ужасно и сл, не е исто за сите заедници од една иста социјална средина, а разликите се зголемуваат кога и нашите таргет групи имаат се помалку заедништво. Харавеј посочува дека гледањето е далеку од пасивен процес, а она за што најчесто сметаме дека се подразбира и е “очигледно“ е многу дискутабилно во смисла на што и за кого нештото е очигледно и што станува со оние на кои ова не им е очигледно? Но, проекцијата за субјектот и објектот и токму нивната неповрзаност, резултира со фикции според кои природата пасивно мирува и чека активниот субјект да ги дешифрира нејзините кодови и тајни. Односно во контекст за очигледноста- се она што може да се спознае и утврди како знаење е подеднакво за сите. Грешката на оваа проекција за спознателот, спознаеното и она меѓу нив, според авторката може и треба да се утврди токму од феминистичкото стојалиште преку чија епистемологија би се објасниле односите на моќ и би се увидело зошто она што е очигледно, всушност воопшто не е.

Како заклучок, таа ќе ни понуди една анализа за продукцијата на телата и телесноста, од која многу феминистки подоцна ќе црпат инспирација, меѓу кои и Џудит Батлер, конкретно со „Тела кои значат (Bodies that matter)“. Прашањето е совршено јасно „дали биолошките тела се продуцирани или генерирани во иста мера како и поемите?“ (Haraway, 1988, стр. 595). Целта се разбира е да се посочи процесот на генерирање или продуцирање на телата како божемно сосем природни и пасивни, како би се увидела бесмисленоста на тврдењето дека природата е пасивна, а нејзините тајни чекаат да бидат интерпретирани.

1.5 Постмодернистички феминизам: Џудит Батлер

Теориите на феминистичкото стојалиште не се без критика од страна на одредени феминистки (и тоа од внатре, од нивните редови). Па така, заложбата на Ненси Хартсок, Дороти Смит (Dorothy Smith) и други, обединување на *женското* искуство на потчинетост да се претстават, наспроти доминантната позиција, како *машка*, наидува на критика според која означувајќи го *женското/женственото* всушност наликува на универзализам кој упатува на одреден есенцијализам. Ова е едно од главните прашања кое е типично за постмодернистичкиот феминизам и е обработено во дела на Батлер, како што се: Проблеми со родот (2002) и *Bodies that matter* (Тела кои значат) (1993), но критиката добива поширок контекст особено кога се поставува прашањето за црните или латино/хиспанските жени, но и за геј популацијата. Во оваа смисла, за постмодернистичкиот феминизам би можело да се рече дека претставува критика на феминистичкото стојалиште, но би можело и да се рече дека претставува еден вид корекција на феминистичкото стојалиште преку негово дополнување, а со тоа и исчекор понапред. Следниот проблем на кој постмодернистичкиот феминизам укажува се состои во превземањето на одредени философски модели од страна на феминистичките теории, како на пример: универзалистичките тенденции и негирањето на отелотвореноста (embeddedness) на одредени претпоставки во одреден временско-просторен контекст. Овие филозофски модели можат да се сретнат кај Просветителството, преку настојувањето (кое го проникнува Просветителството) да се понуди објаснување за начелните принципи на реалноста- природна или социјална, кое инаку се објаснува со религиозното верување. Додека наследството на ова верување може да се согледа преку оној пример за погледот од сеприсутното Божјото око за реалноста (во контекст на физиката, неограничено за разлика од човековото око, односно окото на мравката, како кај Исак Њутн). Овој пример, поточно оваа потреба за трансцендирање на било која човекова перспектива веќе беше разгледана кај Харавеј. Филозофската дисциплина на, но и после

Просветителството, иако претрпува многу измени, критики и др. ја продолжува оваа традиција на трансцендирање и универзалност, а природните науки исто така задржуваат дел од овој идеал- одличен пример е „објективноста“ и „трансцендентната рационалност“. И додека преку постмодернизмот се укажува на новите дисперзирани центри на моќ чија оперативност премина од старите системи како држава и економија, кон новите како сексуалност и ментално здравје, преку постмодернистичкиот феминизам се укажуваше на политичката моќ на академијата, и дека идеите за „објективноста“, „универзалноста“, „рационалност“ и други, всушност работат во корист на одредена олигархиска група, од конкретна раса, класа и род. Постмодернизмот се покажува и како добра основа за новиот феминистички метод не дозволи да ги обезличи (а со тоа дополнително замолчи) искуствата на различните жени, преку претставување на една слика за белата жена од западот.

Во контекст на нашата тема и сосем кусо, една мала дигресија- постмодернизмот се јавува како критика на идентитетот на субјектот од модерната, кој е кохерентен и независен во формирање ставови и носење одлуки од другите. Императивот е на индивидуата, неговата рационалност и слобода. Постмодерната пак смета дека станува збор за конструкти, и јасно го искажува своето незадоволство кон универзализмите како „кохезивноста на субјектот“, „човекова природа“, а за личноста во постмодерен контекст се смета дека претставува хибрид. Оттука, што точно претставува „жена“ и „женственост“ и дали овие концепти почиваат на некаква си „женска природа/природност“? Според постмодернистичкиот феминизам опасноста во универзалното поимање на термините „жена“ и „женственост“ резултира со збришување на многуте различности помеѓу различните жени (во однос на нивната класа, раса, сексуална ориентација и др), а со тоа учествува во повторувањето на дискриминаторските практики на одредени политики задскриени позади термините „есенцијалност“, „универзалност“, „човекова природа“ и др. Така, во делото „Проблемот со родот“ од Џудит Батлер имаме критика на концептите род и пол, маж и жена, машкост и женскост и

сексуална желба во контекст на дискурзивни практики на одредени правни или научни институции. Додека пак во делото „Ситуирани знаења“ на Дона Харавеј, преку еден препознатлив ироничен дискурс, видовме дека се работи за точна лоцираност наспроти универзализам и стојалиште на Бог.

Џудит Батлер во своето дело „Проблеми со родот“ расправа за конструкцијата на родот низ процесите на културна интелегибилност. Прашањето е *каде, како* и *низ кои механизми* се означуваат: родовите идентитети, полот и еротската желба и зошто „одредени родови идентитети не успеваат да им се потчинат на нормите на културна интелегибилност (Батлер, 2002, стр. 54)“; кои се тие родови идентитети што успеваат да се потчинат на нормите на културната интелегибилност и можеби пред сето ова - кои и какви се нормите на културна интелегибилност, како и со помош на кои структури таа станува валидна да ги поставува нормите? Нормите на културната интелегибилност одат рака под рака со механизмите на правните системи и продуцирањето на субјектите и тоа:

законодавните системи на моќта ги создаваат субјектите, кои последователно подлежат на претставувањето. Законодавните поими на моќта се појавуваат за да го регулираат политичкиот живот на субјектите во чисто негативни услови - односно низ ограничување, прохибиција, регулација, контрола, па дури и заштита на единките, кои се поврзани со таа политичка структура преку контингентниот и отповиклив чин на изборот. Но, субјектите управувани од таквите структури, врз основа на подложувањето кон нив, се формирани, дефинирани и репродуцирани во склад со барањата на тие структури. (Батлер, 2002, стр. 36)

Но, ако правните структури на јазикот и политиките го конституираат полето на моќта и не постои позиција на моќ надвор од ова поле, односно, ако самиот субјект доаѓа од правните структури, а негова интелегибилност е можна само на одредено поле „тогаш не постои критичко стојалиште надвор од рамките на ова поле...“ (Батлер, 2002, стр. 40), во тој случај како да се

бориме против репресираните механизми? Стратегијата што ја нуди авторката е критичка генеалогичка на нивните самолегитимирачки практики, но пред тоа мора да се разгледа поимот на идентитет и субјект, за кој веќе кажавме, во рамките на западната метафизичка традиција, е „даруван со внатрешна кохерентност и рационална јаснотија“ (Колозова, 2003, стр.75). Во однос на тоа што е нивната внатрешна кохеренција и најважно, како ваквите концепти влијаат врз концепирањето на родовиот идентитет, Батлер е помалку иронична од Харавеј и поконкретна кога вели дека кохеренцијата и континуитетот на личноста не се логични или аналитички црти на себноста, туку социјално институирани и одржувани норми на интелегибилност“ (Батлер, 2002, 53).

А кохеренцијата и континуитетот се однесуваат на полот, родот, сексуалната пракса/ориентација и желба: законите што трагаат по каузалност помеѓу полот, родот и желбата, т.е. сексуалната пракса. Меѓутоа, ако говориме за кохеренција преку каузалност, која почнува со полот (па, преку родот) и завршува со сексуална пракса/желба, нè наведува да размислиме (или измислиме) некаква вистина за полот која е всушност изведена од регулативи кои имаат за цел да продуцираат “кохерентни“ идентитети низ матрицата на “кохерентните“ родови норми.

Хетеросексуализацијата на еротската желба, при креирање на асиметричните опозиции помеѓу машкото и женското, ги поставува така што што се добива впечаток дека машкоста е експресивен атрибут на мажот, а женскоста е експресивен атрибут на жената, што значи дека не станува збор за никаква вистина, ниту за некаква кохеренција и континуитет - претпоставки што го соопштуваат дискурсот за родовиот идентитет - туку за начин, или можеби поубаво речено, обид да се задржи и оправда хетеросексуалниот императив. Значи, сексуалноста која би требало да е *хетеросексуална*, е производ на културните закони кои исто така ја претпоставуваат, односно посредуваат каузалноста пол, род и желба. Според Батлер, не постојат божемните “природни факти“ за полот, родот, желбата и кохерентната

каузалност помеѓу нив се всушност продуцирани од одредени научни дискурси за разни политички цели. Овие наводни вистини почиваат на одредени “факти” за полот, кои доколку би ги анализирале, ќе откриеме дека станува збор за „конципирање“ на полот, односно негова историја. И кусата анализа која оди подолу во прилог е одличен пример за позадинските претпоставки кои ги посредуваат научните теории кај Хелен Лонцино.

Историјата на полот најубаво се гледа преку начинот на кој се објаснува неговата суштина. Полот се асоцира со природа, или биологија за која се смета дека е неменлива и дека има моќ да дефинира социјални улоги и посредува други социјални односи. Понатаму, во однос на родот, полот, токму како и природата, исто така добива и димензија на пасивност- нешто кое што чека да биде означено и верификувано од родот, односно од културата, за која би се рекло дека е слободна и активна.

Прво, ваквото концептуализирање на природата е последица на нејзиното модерно поимање, конкретно со развојот на технолошките средства, кое имплицитно го забранува прашањето дали природата има историја. Второ, ова модернистичко поимање на конкретните концепти и нивниот заемен однос, нели, отсликува еден друг начин на претставување два концепта и со тоа пар екселанс го дефинира нивниот однос? Токму затоа авторката Шери Ортнер (Sherry Ortner) ќе праша „дали жената (полот), наспрам мажот (родот) е она што природата е наспрам културата“ (Ortner, 1974)? Односно, односот на културата наспроти природата е аналоген на односот маж наспрема жена, но и односот на родот спрема полот е отсликување на односот помеѓу машкото и женското. Оттаму, да, навистина природата е мајка, а културата е татко, кој означува, претставува/дефинира и одредува кој и како би станал интелигибилен: интелигибилноста во ваквата шема на претставување никогаш не би можела да асоцира на природа, таа е секогаш резервирана за културата, па оттука природата навистина ѝ претходи на културата, но со тоа и останува еден чекор поназад и станува

помалку вредна. Што значи - ако ваквото поимање на природата не остава простор за прашање во однос на нејзината историја, а според ова поимање е конструиран и односот помеѓу родот и полот, тогаш и просторот за прашањето: Дали полот има историја?, излегува дека е редувантно. Токму затоа и таа остра бифуркација помеѓу родот и полот (карактеристична за „бовоарска верзија на феминизмот“) е предмет на критика од страна на повеќе феминистки, а за која Батлер подетално ќе расправа во третиот поднаслов од првото поглавје „Род: кружните урнатини на современата расправа“. Ова претставување на родот и полот и нивната врска аналогни на, и/или последица на претставувањето на културата и природата и нивната врска, раѓа прашања токму во врска со настанувањето, или прераснувањето или преминувањето на полот во род. Зошто? Затоа што во ваквото *бинарно* претставување природното не само што е еден чекор поназад (од културното) туку и се поима како безвредно, а својата релевантност е можна само со прераснување, т.е. издигнување во општествен конструкт; значи исто како што полот се издигнува (станува интелегибилен) во рамките на дадена култура.

Но, ако полот/природата сам по себе не е интелегибилен, односно за неговата интелегибилност е потребно нешто друго (во случајот културата и нормите на културна интелегибилност), тогаш излегува дека полот принудно се откажува од својата природност, а со тоа се наметнува прашањето: Остана ли нешто од полот како таков? Потпирајќи се на Фуковата анализа на полот/телото, таа бегло во „Проблеми со родот“, но исцрпно во „Тела што значат“ ќе ја објасни парадоксалноста на концептуализирањето на родот и полот (и нивниот заемен однос) со реченицата: „Секако, ќе се покаже дека по дефиниција полот е цело време род“ (Батлер, 2002, стр. 44). Всушност, полот е само почеток на... „стариот сон за симетрија“ (Колозова, 2003, стр. 117), кај Лис Иригаре (Luce Irigaray), кој е во служба на зацврстување на хетеросексуалниот императив: неговата наводна фиксираност, неменливост и природност (покрај пасивноста) е со цел да се постави и/или зацврсти таа

полова бинарност, каде што телото/природата by default тежнее кон спротивниот пол, со што ќе се означи желбата како хетеросексуална. Начинот на кој ја дефинираме природата, т.е. дискурсот со кој говориме за природата и природноста, е наш проблем (а како што ќе се покаже, е особен проблем на феминизмот); или како што би објаснила Батлер: „дали родот или полот е фиксиран или слободен е функција на дискурсот, кој настојува да постави одредени граници на анализата или да заштити некои начела на хуманизмот како пресупозициски за која било родова анализа“ (Батлер, 2002, стр. 44).

Едноставно кажано: интерпретациите на природата во рамки на култура, не се изнаоѓаат во самата природа.. Тоа, очигледно е задача на културните норми. Или кажано со јазикот на Дерида: „Не постои природа, постојат само нејзините ефекти: денатурализација или натурализација“ (Колозова, 2003, стр. 50). Половата фиксираност е всушност нешто што Батлер би го заменила со повторување, а природноста со регулативен закон.

1.6 ФЕМИНИСТИЧКИ ЕМПИРИЦИЗАМ: Хелен Лонџино и Лорејн Коуд

Всушност, проблемот кој стои како основа на феминистичкото стојалиште е обидот да се објасни односот помеѓу социјалните вредности и научните “природни” претпоставки, преку анализа на одредени социополитички интереси и продуцирањето на научни знаења и концепти како што се објективност, рационалност, неутралност, родови идентитети, хетеронормативни практики и дискурси детално е разработен кај Хелен Лонџино (Longino, 1990). Таа ја доведува објективноста на природните науки во прашање преку објаснувањето за конститутивните- кои се однесуваат на методологијата на науката, и контекстуалните вредности, кои се однесуваат на социолошкото влијание врз науката, како примерот со

комерцијализацијата на генетскиот инженеринг. Споменатата авторка, слично како и Ненси Хартсок, почетоците на социјалната критика на науката ги лоцира кај Маркс, во однос на релевантноста на знаењето во класното општество, во кое единствено она знаење на владеечката класа е релевантно.

Во однос на конституивните вредности од кои науката е составена, Лонџино во третото поглавје започнува со преглед на објективноста на резултатите во рамките на науката, а во шестото, седмото и осмото поглавје нуди примери за практична примена на нејзиниот модел кој треба да ги обелодени „ Историските и институционалните одлики на научната практика кои влијаат врз нејзината содржина“ (Longino, 1990, стр. 64).

Во рамките на самата епистемологија, или философија на ум/дух, природни науки, или на кратко една општа карактеристика и убедување кое владее ширум академиите е токму верувањето, теоријата, хипотезата дека човекот е табула раза.. токму ова може да ни послужи како објаснување за тоа како одредени проекции (кои во овој случај доаѓаат токму од философијата и не претставуваат ништо повеќе од празно философирање, а не цврста наука) влијаат токму врз природните науки. Понатаму, низ истиве овие академии владее убедувањето (кое повторно не претставува ништо повеќе од празно философирање, како последица од недостаток на емпириски истражувања и резултати) на оној познат декартов дуализам кој подоцна низ вековите се продлабочува и развива па резултира со убедувањата дека разумот нема ништо со емоциите. Ова се проекции, соништа, желби или стремежи кои отсликуваат стари проекции за човековата природа како дел од нашиот колективен интелектуално-историски багаж (чија историско-епистемолошка анализа ќе се сретне кај Келер). Тие претставуваат основа во форма на верувања, од кои произлегуваат и кон кои се насочени нашите истражувања, а со тоа и резултати. Имено, доколку убедувањето дека човекот се раѓа како празна табла (*tabula rasa*) и дека

емоциите немаат ништо со процесот на размислување, па дури и дека се пречка за процесот, е прифатено од одреден круг на научници, нивните истражувања ќе ги содржат истиве овие убедувања. Истражувањата понатаму ќе се одвиваат во насока да се докажат или дополнат првичните хипотези/убедувања. Да тврдиме дека одредена група научници можат објективно, во смисла апсолутно неповлијаено од средината во која живеат, да се впуштат во изучување на одреден проблем претставува проблем со двојна природа (конститутивна и контекстуална природа) кој би ни открил дека науката претставува логички систем од вредности кој е креиран, некогаш негиран, а некогаш дополнуван токму од луѓе кои се инхерентен дел од некакви групи, заедници и сл. Да се верува во некаква апсолутна природа на логичко-методолошките правила на кои посочуваат науките, може да биде интерпретирано како последица токму на тој колективен интелектуално-историски багаж дека човекот, како табула раза битие, низ текот на своето интелектуално воздигање може да стекне спознавачки капацитет кој е рамен, или дури можеби и би надминал супер моќи. Еден необременет, или апсолутно неповлијаен од својата биолошка материја, духовно рационален субјект со супер спознавачки моќи, кои пак се темелат на апсолутно универзални логички правила. Во рамките на овој багаж, математичките правила и правилата на логиката значи не се човеков производ, туку се дадени од Бога. Меѓутоа, овие логичко-методолошки правила на кои почиваат науките се далеку од апсолутни како што често се замислуваат. Џорџ Лакоф (George Lakoff) и Рафаел Е. Нунез (Rafael E. Nunez) (Lakoff & Nunez, 1992) ќе постават теорија за способноста на новороденчињата да “бројат” до 2, а со тоа и ќе ги наметнат прашањата- дали ако новороденчето има способност да брои до 5, нашиот свет би изгледал исто? Дали во тој случај нашите логички и математички правила би изгледале сосема поинаку? Понатаму, убедувањето дека погоре споменатите научници можат да истражуваат еден проблем апсолутно изземени од длабоко вкоренетите социјални импликации кои се разновидни и се јавуваат во многу облици- род, пол, сексуална ориентација и сл, е еднакво на убедувањето дека тие

(научниците) доаѓаат до сознанијата преку скајп конференција со Бог, или со некој претставник од Вулкан расата Стар Трек (Star Trek) серијалот. Дури и скајп конференција со Бог се чини поприфатлива теорија отколку можноста да се рационализира без емоции, како што се тврди за Вулкан расата. Па дури и Бог, при создавањето на светот и човекот се соочил со дилема-креацијата е ваква затоа што тој не може да даде друга или затоа што оваа креација е со некаква цел? Се разбира, човек како Џин Роденбери (Gene Roddenberry) смее да креира раси кои лишени од емоции можат да бидат рационални суштества (Вулкан), токму поради храброста и решителноста дека ќе живее отворено во полигамни врски и бракови, но за нас нештата се малку поинакви.

Лонџино веднаш објаснува дека кон прашањето за објективноста на науката може да се појде или од логичкиот позитивизам според методот на формалната логика, или преку една поинаква позиција на изучување на историјата на науката, и тоа: според првите, научниот метод е апсолутен и слободен и во него нема место за субјективност, додека пак според вторите, субјективноста игра голема улога во креирањето и развојот на научната теорија.

Меѓутоа, таа нуди уште еден дополнителен момент, кој и самата наведува дека може да се сретне кај Marjorie Grene (Марџори Грини) во есејот „Перцепции, Интерпретации и науките (Perceptions, Interpretations and sciences)“, и го претставува социјалниот карактер на науките во смисла на заедници со одредени верувања и ставови. Како прво, заедничките услови (идеи, инструменти и сл) под кои сите поединци од една научна заедница работат. Како второ, запазувањето на овие неопходни услови, прифаќањето на традициите на таа заедница од страна на поединецот, кој нужно мора да помине низ процес на „иницијација“, следење на конкретните техники и воопшто правилата на одредена научна заедница. Овој процес на иницијација е како што вели Лонџино, едукација. Третиот аспект на социјалниот карактер на науките е тоа дека токму како што научникот

поединец е дел од неговата научна заедница, така и таа истата научна заедница е дел од поголем збир на научни групи, кои се дел од социјалниот живот со своите социјални активности и убедувања со кои научната група е во зависност. Таа додава дека „Она што особено сакам да го потенцирам е дека објективноста на научното испитување е последица на ова испитување како социјална, а не индивидуална потрага. (Longino, 1990, стр, 67)“.

Доаѓањето до одредени научни резултати се активности спроведени од повеќе научници, и истите можат да се разложат или растурат на помали делови или сложуваат или соединат со други активности. Токму за оваа интеграција или трансформација, авторката вели дека се ствар на социјални преговори, во смисла дека наодите се тестираат, проверуваат, утврдуваат и тн. од други научници и во контекст на една веќе утврдена научна традиција (без разлика дали наодите се револуционерни и се покажуваат како критични во однос на методите и наодите пред тоа). Ваквиот социјален карактер на науката, според нејзиното мислење, доаѓа до израз во втората половина на 20тиот век преку реег review, односно евалуацијата на научните трудови, извршена од неколку стручњаци за конкретна област.

„Рецензентот одлучува кое истражување ќе се финансира и кое истражување ќе биде објавено во научните списанија, односно, што ќе се вреднува како знаење. Скорешните заложби околу кризата на евалуирањето на научни трудови и нечесните истражувања ја потврдуваат оваа состојба. Најизненадувачката студија за евалуацијата на научните трудови укажува дека научните трудови од најмалку една дисциплина се прифатени на база на институционалната сродност на авторите, а не на врз база на самата интринсична вредност на трудот. (Longino, 1990, стр. 68)“.

Но според неа, процесот на продуцирање на научно знаење, во контекст на овој социјален аспект на науката, не завршува тука. Рецепцијата на трудот откако ќе се објави (критики, цитирање и др) е долг и сложен, и

токму преку овој процес на критикување и/или етаблирање на одредени научни сознанија, експерименти и др, се добива “финалниот“ продукт на научното знаење. Доколку стане збор за етаблирање, овие научни знаење се екстраполираат низ останатите научни групи/заедници како колективитет. Сепак, и за критикување и за етаблирање на било која научна хипотеза, според авторката постојат најмалку два критериума:

а) феноменот кој се изучува е интерсубјективен

б) дискурсот преку кој се изучува феноменот е заеднички (две различни единки, со одредено познавање на темата за која станува збор, можат да се разберат, како понатаму би оспорувале, одобрувале тези и сл).

Согласно нејзиното мислење, постојат најмалку два начина како критички се пристапува кон една научна хипотеза: евиденциска критика, „го испитува степенот до кој дадена хипотеза е опкружена од доказите наведени за неа, ја испитува точноста, степенот и условите на изведување на експериментите и обзервациите кои служат за доказ, и ги испитува нејзините анализи и извештаи (Longino, 1990, стр. 71, 72)“, и концептуална критика, која се јавува во три форми, од кои ние ќе ја разгледаме само третата: се однесува на релевантноста на доказите презентирани како поткрепа на некоја хипотеза. Токму третата форма на концептуалната критика ги испитува заднинските верувања/убедувања од кои одредени услови и околности прераснуваат во докази. Осветлувајќи ги овие позадински верувања/убедувања, се наметнува прашањето, или поточно речено, проблемот на објективноста според која никакви позадински верувања/убедувања немаат или не смеат да имаат место во процесот на донесување заклучоци, судови и докази. За воља на вистината, иако не секогаш позадинските верувања се преклопуваат со доказите, сепак, често пати се случува токму тоа. Заради ова, постои простор за анализа на овие позадински уверувања и нивно потврдување или девалвирање. Процесот на

анализирање на овие уверувања се одвива помеѓу повеќе индивидуи во форма на дијалог, но во след на научната (или само теориската) традиција. Целта на Лонџино е да ни укаже дека научниот метод и процесот на изведување научни заклучоци ги вклучува „завладување на хипотезите подеднакво како и заднинските претпоставки кои се чини дека се поддржани од резултатите до вариетети на концептуален критицизам, што е повеќе социјална отколку индивидуална активност (Longino, 1990, стр 74)“. Без ваква концептуална критика, тешко дека една научна област би можела да биде карактеризирана како објективна, и покрај тоа што опсервацијата и експериментот се главните алатки за добивање резултати. Претпоставките, тие позадински убедувања од кои произлегуваат научните хипотези бараат преглед, поради намалување на можноста за субјективност и тоа преку процеси кои како што веќе се покажа, се социјални.

Заднинските претпоставки како инхерентни на било која научна средина/дисциплина, оставаат траги кои често се тешко забележливи (особено од стандардниот модел за објективноста). Затоа важно е да се разгледа процесот ни кој минува еден научник, или поголема научна група во продуцирање на знаењето во контекст на социјалните норми и вредности.

Науката е систем од вредности кој се продуцира во веќе постоечки (социјален) систем од вредности, и овој вториов (социјален) не само што влијае на продуцирање на одредени ставови кои подоцна се јавуваат како научни хипотези (како што погоре објаснивме), туку често пати социјалните вредности ги диктираат условите дали воопшто може да стане збор за одредени хипотези и прашања, и ги диктираат условите во кои едно истражување ќе се движи. Оваа социолошка теорија на знаењето е веќе застапена кај Роберт Мертон (Merton, 1973). Вториот начин на кој науката е во зависност од социјалните вредности и норми се конкретните одлуки за примената на технолошкиот развој, на пример ставовите и одлуките за нуклеарната енергија, де факто влијаат врз развојот на едно научно истражување поврзано со оваа тема, исто како што развојот на

контрацептивни средства во рамките на фармакологијата е во зависност од политиките за абортусот. Овие политики не доаѓаат од академска средина, туку се резултат на одредени социјални вредности и норми. Понатаму, научните истражувања и нивните спроведувања се во зависност од одлуките за првата на оние врз кои се извршуваат научните тестови, со тоа што истражувањата и спроведувањата се ограничени од одлуките. Се разбира, од се ова до сега, не треба во никој случај да се изведе заклучок дека заклучоците, одговорите и објаснувањата се исто производ на надворешно социјално, или било какво друго влијание. Тие остануваат интринсично научни.

Она што би можеле да заклучиме од претходно кажаното е дека науката не е готов производ, туку е процес. Тој процес не претставува само, односно „целта на научното спознание не е само да го опишува и категоризира, или дури објаснува она кое е присутно во секојдневното искуство, туку да посредува предвидување, интервенција, контрола или други форми на акција врз или помеѓу објектите во природата.“ (Longino, 2002, стр.124) Резултатите, спротивно од она како што најчесто се верува, не зборуваат сами за себе. Она што ги посредува резултатите се вредностите или други контекстуални карактеристики, како што веќе беше објаснето. Науката, или процесот до кој се доаѓа до научно знаење не е „теориски-посредувана (theory-laden)“ и е воден, односно посредуван од одредени позадински претпоставки.

Феминизмот има за цел, или барем една од целите на феминизмот е да укаже на овие посредувани резултати, точно да лоцира како овие позадински претпоставки го посредуваат текот на научниот процес. Феминистичката епистемологија и философија на наука може да биде третирана како еден вид дополнување на онаа филозофска традиција во објаснување на науката како „теориски-посредувана (theory-laden)“, конкретно карактеризирајќи ја науката како мажествена. „Идејата за вредносно (о)слобод(е)на наука претпоставува дека објектот на спознание е

даден во и од природата, додека контекстуалната анализа покажува како таквите објекти се конституирани делумно од социјалните потреби и интереси кои стануваат кодирани во претпоставките за истражувачките програми“ (Longino, 1990, стр. 191)“. Во оваа насока, Лонцино советува дека имаме обврска да ја сносиме одговорноста за нашата способност и моќ да влијаеме врз текот на научниот процес, кој би подразбирал поинклузивна наука. За таа цел, авторката предлага феминистички модел кој е свесен за идеалите на политичката заедница и социјалните вредности и потреби. Со овој модел повторно се потенцира етичката одговорност дека резултатите добиените од научните истражувања и нивните импликации остануваат на оние кои ги спроведуваат овие научни истражувања, а не на природата како таква.

Лонцино нуди конкретни примери преку кои се воочува како опсервациите на една наука всушност се „теориски-посредувани“ (theory-laden).

Кај студиите посветени на еволуцијата, се забележува како контекстуалните вредности (за кои стана збор погоре) влијаат врз интерпретирањето на податоците добиени или преку пат на опсервација или преку пат на експеримент. Во рамки на овие студии, двете сфери на интерес се анатомската еволуција и социјалната еволуција. Нејзиниот став е дека „нашите теории за механизмите на еволуцијата ни кажуваат какви податоци да употребуваме како доказ за некоја одредена теорија за човековиот постанок“ (Longino, 1990, стр. 105), и иако во однос на нашата анатомска еволуција, имаме повеќе можности за заклучоци благодарение на хемиските науки, кога станува збор за нашата социјална еволуција, работите не се баш така едноставни. Првата критика на која веќе наидуваме е а) тенденцијата на истражувач(к)ите да стапуваат во контакт исклучиво со мажи, од кои ги добиваат сите информации за заедницата што се изучува- односите помеѓу членовите во и надвор од домот; поделбата на трудот во и надвор од домот; вредносниот систем на заедницата и тн; и б) селекцијата за изучувањето на

самите заедници се врши во контекст на резултатите кои се очекуваат да се поклопат со хипотезите. Како поткрепа за ова, ја имаме и обемната феминистичка литература посветена на антропоцентризмот во антропологијата.

Класичните трудови од областа на антропологијата начелно ги градат своите терории околу две важни претстави: мажот како ловец (односно оној на кого му припаѓа јавниот простор надвор од домот) и жената како собирачка на плодовите (онаа на кого и припаѓа приватниот простор во рамките на домот). Токму за овие две важни претстави, со контекстуалната критика може да се забележи дека целосната човекова социјална еволуција се базира токму на овие две претстави, а воопшто не на испитување на фосилите, или некакви слични поегзактни истражувања.

Уште еден ваков пример е користењето на алатите и бипедализмот, т.е. исправањето на човекот од четири на две нозе, на кое понатаму се надоврзуваат други важни пресврти во човековата еволуција- развојот на човековата интелигенција и процесот на социјализација. Но и тука може да се забележи „посредување на инференци од дата кон хипотези“ (Longino, 1990, стр.107)“. Понатаму, и самите почетоци на користење на алатите се поврзани со ловната активност која според антрополошките наративи е машка, и е благодарение на намалувањето на песјаците, односно „покажувањето на заби“ веќе не било застрашувачко, па така раните ловци морале да измислуваат нови начини. Чекор понатаму во ваквата логика е дека поради намалувањето на песјаците, вилицата добива нов облик поради развивање на моларните заби за џвакање, па така доаѓа и до промена во исхраната и тн. Проблемот во конкретниов случај на изведување заклучоци (кои по некое правило би требало да се универзални) од финални податоци, е што во однос на еволуцијата на човековата анатомија е можно, но не и во однос на еволуцијата на социјализацијата.

Се разбира, доколку се земе „жената како собирач“ (а не мажот како ловец) за основен модел врз кој би се обиделе да изведеме хипотези од

заклучоци и факти, проблемот останува ист како и во обратниот случај. Улогата е иста, само оние кои ја толкуваат се различни. Единствена предност на моделот со „жената како собирач“, е што можеби преку овој пристап се гледа антропоцентризмот на теоријата „мажот како ловец“, но тоа е само поради тоа што е моделот со „жената како собирач“ е подоцна настанат и како реакција на моделот со „мажот како ловец“. Во секој случај, проблемот и со двата модели е што не постојат цврсти докази (било да се позајмени од фосилите или познавање на човековата антомија) за примерите кои беа прикажани погоре. Во нашата потрага по знаење, водена од нашата природна љубопитност, во овој случај останува простор за претпоставки. Но, од друга страна, токму поради овој простор за претпоставки, може да се увиди контекстуалното изведување на заклучоци, со цел да се остави можност за различно (помалку едnodимензионално) теоретизирање во иднина.

Следниот пример за тоа како науката е повлијаена од социјалното во однос на изведување теории од заклучоци (поради одредени заднински претпоставки) е преку хормоните. Студиите насочени кон изучувањето на хормоните, најчесто се обидуваат да покажат (а често и да ги оправдаат) разликите во однесувањето на половите или воопшто нивните карактеристики. Тестостеронот е хормонот на кого се придава особено внимание особено во однос на нивото на агресија, но има и други изучувања како на пример „мерењето на циркуларните хормони или реакциите на невроендокриниот систем кон циркуларните хормони кај геј популацијата“ (Longino, 1990, стр. 114), или различната математичка способност кај мажите и жените, формирањето на половоста кај фетусот и др.

Лонцино се осврнува на случајот со девојчињата со КАХ (Конгенал адренал хиперплазија), и како се третирани. Имено, иако симптомите на КАХ се најчесто невидливи кај новороденчиња, оваа состојба е предизвикна од: абнормално зголемување на адренал жлездите (хормон на надбубрежната жлезда) која продуцира ексцесивни количини на машки стероидни хормони

кои доведуваат до абнормален сексуален развој кај девојчиња, кои како последица имаат зголемен клиторис; нивните внатрешни репродуктивни органи се здрави, но захтеваат доживотна хормонска терапија. Сепак, како што посочува авторката, девојчињата заболени од КАХ, родени со абнормално големи клиториси, понекогаш погрешно поистоветени со пениси и подоцна хируршки се модифицираат (Longino, 1990, стр. 118)“. Понатаму, девојчињата кои боледуваат од КАХ, во студиите често се набљудувани како машкоданки, односно се забележува нивно застранување од очекуваните процеси на социјализација- девојчињата заболени од КАХ манифестираат однесување кое е типично за момчиња: преферираат машки наместо девојчиња за другари, не покажуваат интерес за бебиња, односно се забележува отсуство на мајчински инстинкт. Меѓутоа, според Лонџино, овие две набљудувања се пристрасни поради родовата несензитивност кај набљудувачите, но и по тоа што исказите за овие абнормални однесувања на девојчињата доаѓаат од лица (родители и учители) кои лично ги познаваат и знаат за нивната состојба. Начелно, она што недостасува е онаа цврста врска помеѓу причината и последицата.

Последниот пример кој ќе го разгледаме се однесува на влијанието на хормоните и нашето однесување, конкретно преку хормонската организација на нашиот мозок. Предметот на истражување кај Лонџино е истражувањето на Анке Ерхард (Anke Ehrhardt) и Хајно-Маер Балбург (Heino Meyer-Bahlburg) насловено: „Ефектите на преднаталните полови хормони на родовото однесување“ (Effects of prenatal sex hormones on gender-related behavior) од 1981, кое главно, се темели на две претпоставки: а) критичкиот период на хормонска изложеност влијае врз соодветниот одговор на неврони со надворешни и хормонални стимули подоцна во животот (Longino, 1990, стр.121); б) хормоните влијаат врз развојот на невронските мрежи одговорни за одредени однесувања. Ова истражување на Ерхард и Балбург има за цел да ја истакне улогата на преднаталните хормони во психосексуалниот развој на луѓето и особено сексуалниот диморфизам. Ова објаснување иако

премногу кратко сепак е точно, и истово не упатува на никаков проблем. Но, малку подетална контекстуална анализа ќе ни го покаже спротивното. Имено, хипотезата на германските автори е дека мозокот (и централниот нервен систем) ја посредува врската помеѓу изложеноста на фетусот на хормони и подоцнежното однесување, која инаку е причинско последична. Понатаму, мозоците се полово различни на анатомско ниво со предиспозиција да даваат различни одговори во однесувањето, а тоа е така затоа што гонадските хормони делуваат врз мозочното разликување (дали мозокот ќе биде “машки“ или “женски“), исто колку што делуваат и врз дефинирање/разликување на репродуктивниот систем. Проблемот со ова истражување се состои во тоа што терминологијата со која споменативе автори се служат е нецелосна. Очигледно е дека во трудот за кој станува збор (а и огромен број други од овој тип) поаѓа од претпоставката дека на ниво на анатомија постојат само два ентитети- машки и женски, и иако авторите не користат термини како родова/полова бинарност, патријархална општествена матрица и др, сепак не користат ни термини, ниту зборуваат за девијација од овие, за нив очигледно единствени два пола. Затоа, и во контекст на ова, во други истражувања, на пример „Сексуалното разликување на мозокот“ од Брус Мекјуен (Bruce McEwen), од 1979, кое Лонџино го наведува (Longino, 1990), станува збор повторно само за мажи, кои можат да пројават феминизирано или демаскулизирано однесување, и жени кои можат да пројават маскулизирано или дефеминизирано однесување, за што таа вели: „...овие дефиниции не ни оставаат начин да го именуваме процесот при кој генетски недопрените мажи и жени ги развиваат бихејвиоралните одлики или мозочната морфологија сметана за типична на половите, сепак истражувачите зборуваат како мажественоста е она што се случува на нормалните мажи, а женственоста е она што се случува на нормалните жени.“ (Longino, 1990, стр. 122). Движењето по логиката на овој полов диморфизам ја ограничува терминологијата, со тоа што, на пример-иако гонадскиот хормон задолжен за развој на мозокот кај мажите навистина започнува како тестостерон, моментот дека е „ароматизиран“, како што таа

вели (Longino, 1990), од главниот женски полов хормон- естрадиол, пред да биде превземен од невроните, е премолчен. Истражувањата на мозокот повлијаени од убедувањето за строгата и единствена можна поделеност на машки и женски пол, не оставаат многу простор за различни хормонски механизми кои не можат, но на крај сепак мораат да бидат објаснети единствено или преку андрогени или преку естрогенски хормони.

Значи не се работи за тоа дека наодите од егзактните науки се погрешни, иако ваквите наоди можат да бидат фатални по транс-родовите лица. Се работи за тоа дека од „цврсти“, доведени по пат на обзервација и експеримент наоди се изведуваат заклучоци кои се покажуваат како лабилни при првата посериозна анализа. Како што беше објаснето, Лонџино тоа го прави од стојалиште на таа контекстуалана анализа во насока на заклучоци кои влијаат врз концептот на род, родовите односи, родово стереотипизирање и сл, но неконзистентноста на заклучоците кои се изведуваат од наоди, во овој случај не се ограничуваат само на родов контекст, туку можат да бидат набљудувани во еден поширок контекст.

Придобивките од феминистичката епистемологија може да се согледаат и преку слоганот „личното е политичко“, истакнувајќи го токму личното искуство како еднакво релевантно наспроти тенденцијата за општите, објективни принципи и начела. Навистина, на прв поглед се чини несериозно, па дури можеби ирационално и незрело да се вреднува личното (за кое најчесто се придодава терминот на субјективно) пред општото (за кое најчесто се придодава терминот на објективно), но една од заложбите на феминизмот е токму да го потенцира личното искуство и тоа во насока на „подобрување“ на општите и објективни начела. Поточно, се мисли на градење на личното искуство преку интеракција со другите.

Како ги градиме своите ставови и мислења врз база на интуициите и во однос на социјалните норми и вредности? Конкретен пример би била единка изложена на силно идеолошко влијание- дали оваа единка навистина го одбира она што е најдобро за себе, или токму поради идеологијата, одредени

информации и знаења кои би допринеле за нејзиниот личен развој се недостапни за личноста, во смисла дека едно лице од одредени маргинализирани групи, може да е во толку незавидна положба што дури и своите ставови и мислења во склоп со личните интереси, всушност одат во прилог на доминантната група. Во рамките на класичната епистемологија на модернизмот, односите и импликациите кои произлегуваат од моќта и знаењето, ги сметаат за ирелевантни, а врската помеѓу разумот и емоциите за непостоечка, или во најдобар случај невредна. Ова е благодарение на тоа познато „стојалиште од никаде“ на обестелесен субјект, кој по логика на оваа епистемолошка традиција, всушност и не може да му се суди бидејќи поинаку не може да резонира оти нема капацитет да спознае или дозволи врски помеѓу разум и емоции, моќ и знаење. Сензитивниот, отелотворен и социјален феминистички епистемолошки субјект е со капацитети да прими повеќе и да согледа повеќе. Конкретно, една од најголемите предности на феминистичкиот епистемолошки субјект е тоа што го согледува контекстот во кој се создава знаењето.

Феминистичкиот субјект, во таа смисла, не е некаков си супериорен ентитет кој успева да воочи нешто невоочливо, на пример контекстот во кој се креира знаењето, туку се согледува нешто што е цело време присутно. Во овој концепт се создава и субјектот и знаењето на традиционалната епистемологија, со таа разлика што условите и контекстите кои генерираат знаење (кај традиционалната англосаксонска епистемологија) се прикажуваат како општи, и императивот е на корпусот знаења додека субјектот е не важен затоа што ништо поврзано со него не игра улога во процесот на осознавање и донесување заклучоци. Небаре, ваквата општост (и на субјектот и на знаењето) е иста за сите, а би била иста и за некоја друга екстратерестријална раса. Меѓутоа сепак кога станува збор за субјектите кои осознаваат, во англосаксонската епистемолошка традиција се забележува патерн- во антиката и подоцна тоа се филозофите, за потоа да бидат научниците, но се чини дека улогата и сценариото се исти, само актерите се други.

По примерот на Лорејн Коуд (Lorraine Code) (наведено во Alcoff & Potter, 1993) од нејзиниот есеј „Земајќи ја предвид субјективноста (Taking subjectivity into account)“, за разлика од досегашната контекстуална анализа, можеме да забележиме што се случува не само со резултатите, туку што се случува кога одредени субјекти стануваат предмет на изучување, во процес во кој станува збор за научно-објективни методи на истражување и испитување. Лорејн Коуд го обработува истражувањето на канадскиот психолог Филип Раштон (Philippe Rushton) за моралните вредности кај луѓето од ориентот, белите луѓе и црните (како што е наведено во Alcoff & Potter, 1993). Накратко сублимирано, истражувањето на Филип Раштон покажува, или би требало да покаже дека луѓето од ориентот се морално супериорни во однос на белците, кои пак се морално супериорни во однос на црните. Аргументите за едно вакво истражување би биле (веќе за нас добро познати) дека истражувачот бил непристрасен во својата анализа, користел објективни методи и др. Импликациите од ова истражување, особено за пошироката и недоволно упатена јавност би биле прифаќање на една стереотипизација во која влегуваат најмалку 3 категории на луѓе. Понатаму, влогот за објективноста подразбира дека целиот товар паѓа на податоците (па затоа и истите претставуваат факти), а не на оној кој стигнал до нив, затоа што нели-фактите се доволни сами за себе затоа што зборуваат сами по себе. Но, до фактите се стигнува, односно се трага.

Токму така, на истражувањето на Филип Раштон може или треба да се гледа во контекст на други истражувања од овој тип, нивните импликации и мислењата на одредени стручњаци, но пред се во духот на времето, или нешто се вели интелектуални трендови. На пример, разбудувањата на национал-шовинистичката идеологија и пропаганда има најголема публика непосредно пред воен конфликт. Затоа, како што посочува Лорејн Коуд (наведено во Alcoff & Potter, 1993), дека и ова истражување е со одредена заднина.. веројатно со истражувањата од 19ти век кога се трагала по некаква си инфериорност на една раса, класа или слично, со помош на природните

науки. Таа (наведено во Alcoff & Potter, 1993) продолжува констатирајќи дека истражувањето за кое станува збор почива на личните убедувања на Филип Раштон за кого семејството е нуклеусна единица на општеството, па оттаму, застранувањето во овој смисол, кај поединците кои тој ги испитува, ќе биде оценето како девијантно, без разлика дали станува збор за хомосексуалност, полигамија и др. Овие лични убедувања се добро познати, но не и универзални па така изведување на морални заклучоци од овој вид е погрешно, па дури и опасно ако го имаме предвид ефектот кај поширокиот аудиториум, според кој, а и дефакто, се засилуваат негативните чувства кон одредени групи, но овој пат со аргументи кои ги гарантира науката. Заклучокот не смее никако да не натера да помислиме дека сите истражувачи се слепо водени или треба потполно да се препуштат и да препишат се на своето социјално потекло. Едноставно, целта е да се прегледа колку истражувањата се објективни, и се разбира, како можат да се подобрат во иднина.

Преку трудовите на Лонцино и Коуд може да се рече дека се даде епистемолошки легитимитет на уникатната феминистичка позиција која меѓудругото се обидува да го расветли односот помеѓу знаењето и моќта и процесот на продуцирање на знаење, обременет од заднинските претпоставки својствени на потесната или пошироката (научна) заедница. Кусиот преглед на некои од главните хипотези на феминистичките критики кон науката во периодот од 80тите години на минатиот век, е добар увод за дополнителната критика на науката како систем на вредности со мажествен тон, која ќе биде претставена подетално кај Евелин Фокс Келер. Делото „Рефлексии на родот и науката“ ја продолжува и продлабочува феминистичката критика на науката преку интересна историско-философска анализа, но и дополнителен осврт на објективноста во рамките на психоаналитичката теорија.

1.7. Евелин Фокс Келер „Рефлексии на родот и науката“

Раните заложби на Евелин Фокс Келер, особено изразени во делото „Рефлексии на родот и науката“, најјасно се согледуваат преку прашањето: дали и колку науката е проткаена со духот на мажественоста? Науката, како и маскулинитетот не се среќава како готов производ, туку слично како што објаснува Батлер (Батлер, 2002) за полот (следствено и родот): има своја историја. Истражувањата под површината би требало да покажат дека создавањето на науката не претставува едноставно забележување на нештата во природата, и потоа обид истите да се класифицираат, објаснат или создадат одново, туку дека *класифицирањето* и *објаснувањето* се дел од истите социјални, когнитивни и емоционални односи преку кои се градат мажите и жените и нивните родови улоги и карактеристики (мажественост и женственост). Зошто и како според Келер во историскиот процес на креирањето, науката добила мажествен тон на сметка на феминистички, ќе се објасни понатаму преку Платон и Бекон.

Начелно, во еден хронолошки след, ваквите феминистички истражувања во однос на науката се сметаат за паралелни на социјалните студии за науката, додека делото на Келер објавено во 1985 се вбројува во феминистичката теорија на стојалиштето, со тоа што новитетот кој дефинитивно ги надополнува анализите на социјалните студии за науката, а е вметнат од феминистичката теорија е родот. Нејзиното мислење е дека родот е клучната компонента во социјалните, когнитивни и емоционални односи во кои се градат идентите на мажите и жените и науката. Низ текот на овој труд ќе се покаже дека преку оваа родова компонента не само Келер, туку и други пред и многу по неа ќе се обидат да ги објаснат последиците на занемарувањето на анализите од феминистичката теорија во однос на штетните практики кои доаѓаат токму од одредени научни катедри. Влогот е да се покаже *точно како* одредена идеологија и дискурс (или заднинска социолошка претпоставка како кај Лонцино) влијае врз наодите: Активните

научници може да се сложат дека политичките притисоци влијаат врз употребата па дури и фокусот на научното истражување; но не успеваат да видат како таквите притисоци можат да влијаат врз резултатите, описот на природата кој произлегува од нивните бироа и лаборатории (Keller, 1985, стр.6)“. Во тој контекст фокусот е во насока испитување зошто се случува карактеризирање на поими како објективност, ум, рационалност но и целата јавна сфера како машки, а субјективност, чувства, биологија/природа/телесност и приватна сфера како женски. Зошто во Беконовите текстови „поробувањето на природата“ е експлицитно машки атрибут? Зошто раскрстувањето со претходната филозофска традиција пред Бекон е важно да се потенцира дека таа е женствена, односно недоволно машка?

Главните прашања од кои тргнува Келер се во однос на карактеристиките и целите на науката, преку кои би можело да се утврди дали и на кој начин науката е под влијание на идеологија преку одредени дискурси? Преку испитување на нашите претстави за термините субјект, објект, природа и ум, како и нивните врски, односно нивната хиерархија, според авторката би можело и да се одговори на прашањето за начинот на кој знаењето се структурира. Оваа структурираност на знаењето се однесува на претставите кои ги имаме за концептите субјект, објект, природа и ум и нивната моќ за посредување врз корпусот на знаења, додека пак до откривањето на оваа моќ за посредување на овие концепти, се доаѓа со прашањето за тоа како се осознава нешто? Нарацијата, поточно, метафората (која ќе биде разработена преку Платон) за врската помеѓу субјектот и објектот при осознавањето е еротска, и според авторката, влијанието на оваа метафора врз научните дисциплини е огромно, за што таа ќе изнесе докази при крајот на „Рефлексии на родот и науката“. За метафората таа вели дека е еротска затоа што и во случајот на осознавање и во случајот на посакување, заеднички е поривот, но разликата е што во првиот случај, поривот мора да го надмине, т.е. да биде трансцендиран од физичкото/телесното. Оваа трансценденција од физичкото/телесното кон

духовното е опишана со родов дискурс. Описите на поединци за еротскиот однос помеѓу субјектот и објектот во процесот на осознавање во различни култури и со големи временски разлики меѓу нив, говорат не само за нивните лични ставови во однос на родовите (улоги) и сексуалноста, туку и за општото мислење и дух за овие прашања на времето во кое тие живеат, а најмногу за универзалноста на западната интелектуална историја во која овие метафори играат голема улога. За епистемолошката природа на овие прашања таа во своето дело „Рефлексии на родот и науката“ главно се осврнува на Платон, Бекон и родовиот дискурс во раѓањето на модерната наука, но и на науката како систем од вредности во една сосем лична и емотивна смисла; систем кој е надополнуван и практикуван од индивидуи, со сето нивно минато, односно психа дефинирана од процесот на себеспознавање, одвојување од мајката, социјализација и др.

Испитување од овој вид, не би допринело само за подобрување на статусот на жената во рамките на академиите и сл, туку природата на науката би се прикажала во едно поинтимно светло, поблиско и посвојствено за човекот. Акцентот е ставен подеднакво на субјектот кој спознава скоро онолку колку што е важен процесот и предметот/објектот на спознание. Конечно, оттуѓувањето на спознавачот од објектот иако говори за психата на првиот, ја затскрива врската меѓу нив, а објектот се оддалечува и станува стран. Тешко е да се биде биде стран во однос на нештото што долго време се изучува. Токму спротивно, обостраното влијание е присутно можеби уште пред истражувањето да започне. Во овој контекст, се нуди и биографското дело за Барбара Меклинток подоцна.

2. МОДЕРНАТА НАУКА - ИДЕОЛОГИЈА И МАСКУЛИНИТЕТ (МАЖЕСТВЕНОСТ)

Во текстот насловен „Феминизам и наука“ (Feminism and science, 1996), Келер започнува со прашањето: во каква врска се феминизмот и науката? Дали феминистичките заложби, во форма на критика на науката се противречни или, како што посочува таа- ослободувачки? Прашањето всушност може да завземе и друга форма: дали има простор за феминистичката критика како последна во хронологијата на философијата на науката? Двете критики кои што ги наведува таа се:

а) либерална критика со акцент на половата застапеност во научните сфери (академски институции, лаборатории и сл)

б) порадикалната критика која оди чекор понапред од либералната и според која токму поголемата машка полова застапеност во научните сфери резултира со креирање на одредени избори, теми, проблеми и дефиниции

На порадикалната критика најчесто се одговара со аргументот (кој веќе се појави) дека таа е легитимна, но во еден ограничн простор кој припаѓа на социјалните науки, за разлика од природните науки за кои се претпоставува дека научните резултати не се под влијание на оној кој доаѓа до нив- научникот. Така, за оваа порадикалната критика нема простор во природните науки. Но, бројните трудови од социјалните студии на науката (а и феминистичката критика со нив, се разбира) укажуваат на корелацијата помеѓу вистината и политиките. Келер (Keller & Longino, 1996) предупредува дека, крајното релативизирање на науката и научната мисла ја претставува само другата страна од паричката- објективизацијата на науката, нешто на што подетално ќе му посветиме внимание подолу во текстот. Затоа, задачата на феминистичката критика би требало да биде односот помеѓу објективност, автономија и маскулинитет, моќ и доминација.

Позицијата на авторката од која таа го објаснува односот помеѓу овие поими, е на линијата на Ненси Чодоров (Nancy Chodorow) и Дороти Дајнерштајн (Dorothy Dinnerstein) и во психоаналитичката теорија е позната како теорија на објектни релации („object relations theory“) што го означува процесот на развој на човековата психа во однос со другите во периодот на раното детство. Оваа теорија ни овозможува да видиме како најраните искуства преку кои го спознаваме светот се веќе социјално конструирани: мајката/женското се асоцира со задоволството и опасноста од спојувањето, а таткото/машкото со утеха и осаменост од разделувањето. Во ваквиот систем на релации, компетенцијата и господарството се јавуваат како инхерентни на автономијата, и додека компетенцијата е неопходна за автономија, господарството води кон оттуѓеност.

Овој систем на релации, т.е. моментот на господарство (моќ и доминација), Келер (Keller, 1985) го лоцира и во науката (и тоа како сродна на објективизацијата на науката), но не како во претходниот случај каде што станува збор за инхерентност, туку за проекција. Покрај веќе познатиот „дежурен виновник“ Френсис Бекон, на кого подоцна ќе се навратиме, таа ги наведува и Бруно Бетелхајм (Bruno Bettelheim), Херберт Маркузе (Herbert Marcuse) и Норман О. Браун (Norman O. Brown).

2.1 Платоновата теорија за знаењето (едно можно видување)

Сфаќањата за природата кај хеленските философи биле дека таа е обдарена со разум. Иако дистинкцијата помеѓу умот и природата била јасна, сепак она што ги доближувало, односно она што правела симетриска врска помеѓу умот и природата била суштинската рационалност на природата. Сепак, дистинкцијата помеѓу нив била во тоа што суштината на природата е

двојна: покрај рационалноста и „светлината“, таа се состоела и од мракот на нерационалноста и безредието, кои како главни карактеристики ги среќаваме кај Фуриите- женски подземни божества присутни уште во Илијадата на Хомер, чија мисија главно се состоела од одмазда врз смртните грешници. Умот од друга страна, иако е обдарен исклучиво со рационалност, заедно со душата оковани се во прангите на телесното, материјалното, односно природното. Во една ваква митологија, Платон ќе се обиде да даде одговор на епистемолошки прашања од овој вид: како тогаш оној кој сака да спознае нешто, во чија природа почиваат и нерационалност и безредије, би можел да го направи тоа? Дали може умот кој е во една силна врска со природата која е нерационална, па затоа и телесното е похотно и грешно, вистински нешто да спознае? Ваквата состојба не дозволува многу простор, па затоа решенијата мора да бидат радикални. Така, ја добиваме Платоновата теорија на знаењето, според која вистината, или објектот на знаењето е отаде материјалната природа, природата е дематеријализирана, умот е обестелесен, а мотивот кој го води умот кон осознавање е љубовта. Но, не било која и било каква љубов, односно не љубов како телесна активност водена од похота, туку љубовта кон совршенството.

Понатаму според атинскиот начин на живот, хетеросексуалната желба/љубов не може да го води човека кон совршените форми, или вистини, затоа што е водена од телесните страсти а главната нејзина цел е размножување. Само хомосексуалната желба/љубов, поточно педофилијата/педерастичката, и тоа во одредена форма може да го претстави процесот на осознавање. Ваквата љубов нема за цел создавање на потомство, кое е можно само доколку се подлегне на задоволување на телесните страсти, туку се работи за следење на еротската желба, но со цел да се внимава која улога ќе се превземе. Во оваа еротска игра, правилата се следни: има двајца играчи- постар маж и помладо момче. Постариот маж неизбежно го посакува младото момче, и додека и младото момче најчесто го посакува постариот маж, она што е важно е кој е оној кој ќе биде “љубен“ а кој е оној кој ќе “љуби“, односно кој ќе биде активен а кој пасивен во сексот.

Со чинот на одбивање, се одбегнува да се биде означен како проститука, жена или некој барбарин, и следствено го задржува статусот на слободен атински граѓанин. Желбата е присутна и кај двајцата, но *воздржувањето* е она што се цени. Одлуката да не се робува на страстите е она што е важно. Ова воздржување, особено на оние кои се предмет на љубов- љубените, им ја доделува *активната улога* и го задржува чувството на достоинство, од кое се лишани жените и деградираните мажи. Подлегнувањето и уживањето во сексуалните страсти е својствено за оние од понизок статус, но не и за слободните атињански мажи.

Платон како атињанин, ја гради својата теорија на знаењето врз вака разбраната сексуалност, но со некои измени. Во неговиот модел, станува збор за поголем реципроцитет помеѓу младото момче и постариот маж во однос и на желбата и на воздржувањето. Во платоновото дефинирање на еротската желба, физичкото е доста изразено и негувано затоа што е присутно и ги води двајцата низ текот на целиот процес. Уште повеќе, во овој модел на Платон, реципроцитетот помеѓу двајцата ги отфрла потенцијалните улоги на *активност* и *пасивност*, односно доминација и потчинетост. Но овој реципроцитет, а и воопшто љубовта е можна само по цена на апстиненција. Откажување од телесното и сите негови страсти е условот за издигнување, и во ова издигнување во Платоновитеот модел, Келер (Keller, 1985) ја забележува имплицитната хиерархија: постариот (поискусниот) го учи помладиот, но во однос на издигнувањето (угоре), односно знаењето и обајцата се ученици. Во овој процес на учење (издигнување нагоре), постариот го прави првиот чекор и со тоа ги води и двајцата.

Имајќи предвид дека атинскиот начин на живот подразбирал сосема слободна и отворена хомосексуална љубов, за што примерите се бескрајни, почнувајќи од Платоновите дијалози па се до дела како „Грчката хомосексуалност (Greek Homosexuality)“ од Кенет Довер (Kenneth Dover) (Dover, 1978), прашањето во однос на Платоновата теорија на знаењето и обидот на Келер (Keller, 1985) да ја покаже науката како социјална и интимна

активност: аналогијата на Платон помеѓу желбата за знаење и педерастиската желба ги отсликува како атинскиот дух на времето, така и неговите лични ставови (и желби). Дека станува збор за социјално прифатен, но и за личен, емотивен влог од страна на Платон е јасно затоа што тој како атињанин, заедно со Теопомп, за етрурскиот начин на живот во однос на сексуалноста сметале дека се неморални само затоа што жените биле слободни да имаат секс со мажи со кои не биле во брак, па оттаму и целата правна регулатива околу наследниците била различна од атинската (Flower, 1994). Тешко би можело да се замисли дека истиов Платонов модел би бил изграден или прифатен во македонското државно уредување и воопшто начин на живот за кого Херодот (Herodotus, Histories), при средбата на персијанските гласници со македонските власти, во дворот на Александар I забележува дека на македонскиот дворец, љубовта помеѓу мажите и момчињата била страна и неморална.

Поентата е да се покаже дека од сфаќањата на мнозинството произлегуваат културните норми од кои пак произлегуваат законите. Иако примерите за поединци кои во целост се разликуваат од своите современици и теории, се присутни, сепак, општото мнение делува во огромна мера на нашите сфаќања за концепти како „ум и природа, љубов, знаење“ и упатствата за употреба на овие термини како што е „љубовта“ *помеѓу кого* и на кој начин, или родови улоги и карактеристики како „активно“ и „пасивно“ и др. Овие дискурси и практики се директно инволвирани во градењето на понатамошни теории, кои пак подоцна служат за информирање на други поусовршени теории. Иако забелешката за ова може да се движи во насока дека поусовршените теории не говорат за никакви Фурии или не признаваат педерастична љубов, сепак, родовиот дискурс и родовите претстави се и понатаму релевантни и кај Бекон, а и подоцна.

Така на пример, многу од Платоновитеот модел, или барем некои карактеристики се задржани во модерното доба, како на пример:

„поделбата помеѓу логичкото и физичкото продолжува во современата дистинкција помеѓу теоретското и експерименталното, како и во дистинкцијата помеѓу чистото и применетото. Во светот на теоретската физика, модерниот физичар трага по законите на физиката; тој бара соединување со точката на авторитет во која материјалното слугува. Природата како таква останува поделена помеѓу нејзината материјална и логичка есенција, додека првата е опишана како потчинета на втората (Keller, 1985, стр. 30). Во новата ера, акцентот е на доминација врз природата, а примерот ќе се разгледа преку Френсис Бекон.

2.2 Френсис Бекон: прочистувањето на умот од старите идеали и раѓањето на новата машка наука“

To know the history of science is to recognize the mortality of any claim to universal truth-
Evelyn Fox Keller

Во претставувањето на Беконовиот удел во раната појава на модерната науката, Келер (Keller, 1985) изложува две различни стојалишта на теоретичарите на науката: за едните, Френсис Бекон претставува предвесник на натамошната симбиоза на науката и моќта, додека за другите, неговиот удел всушност се однесува повеќе на технолошките цели и стремежи, па затоа не е толку релевантен за науката. Но, за да одговориме на прашањето: кој и каков е уделот на Френсис Бекон?- пред сè би требало да се даде збор-два повеќе за неговото стојалиште и се разбира контекстот на времето во кое тој живеел, а потоа, ќе бидат изложени и ставовите на авторката. Сепак, со цел да се има појасен преглед за напишаното кое следи, нејзината хипотезата (Keller, 1985) е дека и двата тора теоретичари на науката, не успеваат да ја согледаат комплексноста, ниту длабоката

проткаеност на Беконовиот модел во духот на науката, како на пример сексуално-родовата дијалектика во Беконовите метафори, за што следи подетално објавнување понатаму.

Во текот на негово школување во Тринити колеџот, Бекон осознава дека схоластицизмот, базиран врз одредени ставови на Аристотел (читан и толкуван во духот на догмите на схоластицизмот) не му овозможува да ја да ја разбере, односно да ја долови и реализира целата моќ на философијата. Бекон живее во време на научната револуција во Европа, кога философијата морала да се избори за своето место во научната хиерархија, но сепак и покрај ова, токму Бекон е оној чии дела ќе остават огромно влијание (индуктивниот метод) врз неговите следбеници кои 35 години подоцна ќе го формираат Royal Society- Ројал Сосајети.

Се претпоставува дека Френсис Бекон одиграл клучна улога за големата промена во начинот на поимање на природата и физичкиот свет: од контемплативен, кон емпириски пристап (Bunnin & Tsui-James, 2003), со поставувањето на природната философија (или подобро речено, оние дисциплини кои денес ги сметаме за научни (Kenny, 2006), во централното место од кое не само што детално би се објаснила природата и сите нејзини механизми, туку преку овој детален опис би можело да се дојде до знаење за како овие процеси да се *трансформираат*. Според Келер (Keller, 1985), оваа *трансформација* на природата е одбележана со *завладување/освојување и покорување* на природата, и овој однос помеѓу науката и природата е она на што таа, како и многу други, ќе обрне внимание. Навистина, забележуваме дека науката чија цел е: Употребноста, навистина, е за Бекон главната цел на науката. Целта на истражувањето е да се продолжи моќта на човекот врз природата (Kenny, 2006, стр, 204)”.

Авторката, односот на моќ/доминација на науката и природата кај Бекон го претставува преку родовите односи правејќи алузија преку една сексуалната сликовитост.

Имено, во делата на Бекон, суштината на природата е изразена преку доминација врз неа, но не преку насилни методи, туку преку освојување, односно заведување. Притоа, природата станува „таа“ која влегува во брак со умот. Сепак, авторката приоѓа кон Беконовата теорија од еден не толку познат аспект предложен од Бенџамин Фарингтон (Benjamin Farrington) (Келер, 1985) кој се однесува токму на исто така не толку славното дело на Френсис Бекон насловено „Мажественото раѓање на времето (The masculine birth of time)“, машкото се раѓа пред се низ *прочистувањето* на умот од грешни претпоставки, како би ја примил вистината и науката. Машкото се раѓа од умот кој (иронично) исто како и претходно приложениот концепт за природата, треба да е рецептивен и покорлив кон Бог, кој ќе го претвори во силен, потенциен и снажен агент во својата релација со природата (Келер, 1985 стр. 38). Претходно изнесениот став се однесува на Платон, Аристотел, Хипокрит и Гален кои ја дале основата за една женска/женствена наука, застарена и непродуктивна наспроти новата мажествена која ја промовира Бекон.

2.3 РАЃАЊЕТО НА МОДЕРНАТА НАУКА - ФОРМИРАЊЕТО НА РОЈАЛ СОСАЈЕТИ (ROYAL SOCIETY)

Научната револуција во 17тиот век е период исполнет со имиња како (Johannes Kepler) Кеплер, (Galileo Galilei) Галилеј и (Isaac Newton) Њутн, но и (Thomas Hobbes) Хобс, (Rene Descartes) Декарт, (John Locke) Лок и (Francis

Васон) Бекон. Период во кој пред сè доаѓа до раскрстување со античката философија на македонецот Аристотел и средновековната схоластичка школа и поставувањето на новата модерна наука, спроведена со индуктивниот метод (за разлика од аристотеловиот дедуктивен), а за претходница на Просветителството се смета токму научната револуција. Период во кој може да се рече дека современите науки како биологијата, хемијата и физиката го наоѓаат својот зародиш, и најважно од се ова е период во кој се случува институционализирањето на науката и формирање на научните друштва како што е Ројал Сосајети (Rupert Hall, 1954). Сепак, многу малку е пишувано за идеолошката борба помеѓу одредени школи во овој период, а уште помалку за дискурсот на овие идеологии и тоа од родов аспект. Вниманието во овој дел ќе биде насочено кон: јазикот на родот и полот во сооднос со раѓањето и етаблирањето на модерната наука и економско-политичките промени како последица. Започнуваме со кус историски преглед на херметичката и механичката природна философија во период од 1640 до 1670 година.

Херметичката традиција главно се изразува преку користење на алхемијата и се поврзувала со името на Парацелзус (Paracelsus). Иако фокусот на алхемичарите бил во тесна врска со хемијата и поконкретно со претворање на разни метали во други елементи (како би добиле злато), периодот кој е важен за нас се одликува со фокусот на херметичката философија кон изнаоѓањето на разни лекови добиени од комбинација со најразлични билки. Карактерот на оваа херметичка философија бил хермафродитски, во смисол на соединување, баланс односно совршена хармонија на умот и природата која претставува олицетворување на Бога. Парацелзус, како и други, дури и експлицитно пишува за доблестите на женското и нејзината способност за зачнување, како и за хармонијата при соединувањето на машкото и женското (Келер, 1985, стр. 49). Според оваа традиција, и природата и жената се божествени.

Механичката филозофија почивала на заложбите и теориите претставени во тогашната природна филозофија, чии претставници биле (Pierre Gassendi) Гасенди, Декарт, Хобс, (Robert Boyle) Роберт Бојл и др. Карактерот на механичката филозофија бил детерминистички, со omnipotentен субјект кој ќе ја зароби и доминира природата. Воопшто нема простор за никаква божја манифестација, туку за Прометејски порив- за покорување и загосподарување. Бракот во кој треба да стапат умот (мажественото) и природата (женственото), како метафора е присутен и кај херметичката и кај механичката филозофија, но кај првите станува збор за „соединување“, „кохезија“, „колаборација“, „хармонија“, „целина“, „единство“ итн, додека кај вторите се среќаваат термини од типот: „покорување“, „доминација“, „робство“ итн, својствени за Беконовата теорија и дискурс.

Есенцијата на Ројал Сосајети се одликува токму со Беконовиот идеал за односот помеѓу умот и природата, притоа отфрлајќи го дискурсот на херметичката традиција за пофалба и воспевање на женското. Знаењето отелотворено во моќ добива машки тон.

Нашиот интерес, се разбира не е ограничен само во рамките на Европските универзитети, туку е и токму кон последиците, или во најмала рака паралелните збиднувања надвор од академиите. Процеси и настани од тој тип се: граѓанската војна во Англија, делата, декретите и говорите на поединци како и ловот на вештерките ширум Европа, поточно во земјите со католичка вероисповед.

Примерот кој до дава Келер е токму „преписката“ помеѓу одредени ликови од раното Ројал Сосајети за опасноста од сродноста помеѓу алхемичарите (херметичката филозофија) и вештиците. Автори како Хенри Мор (Henry More), Роберт Хант (Robert Hunt) и Јозеф Гланвил (Joseph Glanvill) во период од 1664 до 1689 предупредувале на можна соработка со ѓаволот. Ова обвинение, од страна на претставниците на Ројал Сосајети, за можна соработка со ѓаволот главно и пред се се однесувал на различниот метод и филозофија кои биле својствени на алхемичарите, а драстично се

разликувале од оние на оптужените. Духовното и магичното, т.е. воопшто езотеричното, биле предмет на изучување на алхемичарите, а методот на природната магија бил доволен при изучување на природните појави, кои всушност и самите (за алхемичарите) биле божествени. За нив, не постоела никаква опасност од зли духови и сл. Но, за Јозеф Гланвил и Хенри Мор, ваквиот метод бил непродуктивен па дури и опасен. Методот на механичката школа бил емпириски и во духот на Бекон- патријалхален. За оваа школа немало простор за никакво соединување на магичното и/или духовното со материјалното.

Во експериментирањето со магијата можел да се повика или појави ѓаволот. Магијата, меѓу другото, бил методот на алхемичарите, додека рационалност бил оној на претставниците на механичката школа, а со магија се занимавале, или барем се мислело дека се занимаваат вештиците. Во рационалниот машки пристап, нема простор за никаква магија туку само за емпириски метод. И најважно од се, моментот околу кој се кршеле копјата е токму сексуалноста: за Џон Вебстер (John Webster) и останатите припадници на херметичката школа, Бог бил и во жените, но и во сексуалноста! Спротивно, за оние од механичката школа, токму апстиненцијата е патот кон Бога. Во науката значи нема простор за задоволување или воопшто било какви страсти и емоции- во преден план е рациото, наспроти телесното, кое е грешно. Значи, науката мора да остане чиста, а тоа е единствено можно преку рационалноста и отстранувањето на можноста таа да биде практикувана од алхемичари и вештерки. Дистанцирањето од телесното и доближување кон Бога.

Во меѓувреме, како резултат се појавуваат драстични промени, реорганизација и редукација на правата, обврските и улогите на двата пола. А како дополнително важен историски момент сметам дека е начинот на кој владите ширум Европа почнуваат да ја применуваат и екстраполираат

својата моќ во приватната сфера. Станува збор за Governmentality¹ кај Фуко, односно пишаните документи, од страна на властите, кои се појавуваат во средината на 16тиот век и имаат за цел да ја прошират власта преку екстраполирање на истата дури и во рамките на домот. Додека претходно, приватната сфера била навистина приватна, со овие документи, властите биле дикретно инволвирани во социо-економското уредување на домот. Па така, овие документи се исполнети со упатства за правилно одржување на домот, децата итн (Foucault & Rabinow, 1984, стр. 15).

Како последица на овие важни социјални промени доаѓа до едно ново поимање на сексуалноста. На пример, Келер ги наведува делата на Алис Кларк (Alice Clark), Шила Роуботам (Sheile Rowbotham), Натали Дејвис (Nathalie Davis), Џоан Кели (Joan Kelly) и Барбара Бајнез (Barbara Baines) (Келер, 1985, стр. 62,63), да посочи на новите ограничувања на жената во социјалниот простор- имено, домот бил нејзиниот простор, новата соодветна облека и изглед, нејзината економска зависност, новата слика за женственоста низ Европа во 17тиот век, славејќи ја жената како ангел чувар на домот. Со еден збор, од нејзината претходно силна па дури и за многумина опасна и страшна сексуалност, не останало ништо. За женскиот сексуален апетит, не си ни споменувало. Чесност, воздржаност, послушност и сл, биле нејзините нови славени одлики кон кои секоја жена би требало да се стреми.

2.4. Историско-филозофска анализа на терминот објективност

Доколку се следи делото на Норберт Елијас (Norbert Elias) „Историја на манирите (The history of manners)“ преку Келер (Келер, 1985), визијата за модерната наука, или уште еден дополнителен опис- сонот за објективност,

¹ governmentality- термин употребен од Мишел Фуко. Претставува кованица од government и rationality употребена на неговите предавања во период од 1977 до 1984 и се однесува на обидите на власта да го управува начинот на живот на граѓаните во мноштво аспекти. Главната доктрина на власта е да ги натера граѓаните сами да бидат свои чувари и следбеници на правилата.

е една од одликите (иако сметам дека „зложбите“ е посоодветен термин) која ја диференцира од претходната. Изучувајќи ги природните појави, модерната наука нема за цел да придава никакво значење кон резултатите, нејзината цел се токму резултатите сами по себе, без било какво магично или поинакво посредство. Намерата на спознавателниот субјект е строго научна, а неговиот предмет е автономен и слободен од судбина или понатамошно толкување. Приказната оди до таму што во рамките на модерната наука и самиот истражувачки субјект е изземен од процесот на истражувањето, и од самиот предмет на истражување. За разлика од предмодерната наука, модерниот научник не проектира никаква своја слика врз субјектот кој е истражуван, а неговиот мотив е научен.

Келер (Keller, 1985), повикувајќи се на делата на германскиот социолог Норберт Елијас, Георг Симел (Georg Simmel) и др, ја изнесува својата хипотеза според која ваквата зложба на науката за објективност е всушност сон. Така авторката (Keller, 1985) ќе понуди една психоанализа на објект(ивноста) и субјект(ивноста) и низ кои процеси се формираат односно исклучуваат тие. Таа дава објаснување на односите помеѓу објективноста, моќта и дискриминацијата или како што нагласува -нејзината анализа е од позиција на теоријата на објектните релации (object relations theory).

Се добива чувството дека науката се перцепира како машка активност и можеби најдобар показател за тоа е видливо помалата застапеност на жените во одредени сфери како на пример математика и физика. Сепак оваа претпоставка не е универзално прифатена, па оттаму и честата претпоставка на феминистите дека намалената застапеност на жените во однос на мажите во одредени научни дисциплини е последица, а не причина за стереотипната асоцијација на науката и машкоста. Таа го започнува своето излагање со термините со кои ги означуваме „цврстите/тврдите“ науки наспроти уметностите, односно за научниот (родов) дискурс, но и за самиот (родов) дискурс преку кој би ја опишале науката. Митот за објективноста на науката споменатата авторка го започнува со разгледување на „процесите со кои

научната мисла се развива и начините во кои тие процеси се испреплетени со емоционалниот и сексуалниот развој (Keller, 1985, стр. 80)“, токму преку теориите на Жан Пијаже (Jean Piaget) и Сигмунд Фројд (Sigmund Freud).

2.5 Објективност во рамките на психоаналитичката теорија

Според Пијаже (наведено во Keller, 1985), способноста за објективизирање кај новороденчињата не е вродена туку се развива преку процесот на одделување, односно разграничување на јаството и другоста. Најпрвин мајката е онаа која новороденчето ја перцепира како продолжено јас, но преку искусувањето на болка, задоволство, задоволување и разочарување, се разликуваат субјектите од објектите и се стекнува и чувството на засебност од останатиот свет. Понатаму, токму мајката е првото нешто кое новороденчето го разбира како другост, различност, засебност од него. Мајката значи е првото нешто од кое новороденчето се одвојува, односно првото нешто друго кое е нужно за да кај новороденчето почне процесот преку кој тоа би се исцртало како засебен идентитет. Овој процес на одделување (пред се од мајката) и зацврстување на поимот за засебност е проследен со емоционален конфликт од двоен тип: од една страна паника поради сознанието дека станува збор за оттуѓување и чезнење да се врати првобитната состојба, односно единството; и од друга страна, задоволството од автономијата. Идеалниот производ од еден ваков однос би била емоционално здрава и зрела особа која на потсвесно ниво има одржано еден баланс помеѓу стварноста која го опкружува и тој/таа како субјект. Сепак, авторката (Keller, 1985) предупредува дека вака конципиран однос помеѓу радикално разделена објективна од една, и субјективна реалност од друга страна, е хипотеза која современата физика и философија не би ја поддржале, но за ова ќе стане збор подоцна. Значи, додека мајката/женското го означува почетокот на одделувањето и

разграничувањето помеѓу јас и другиот, таткото/машкото го означува објективизирањето на просторот, па оттаму за нас секогаш машкото ќе не потсеќа/асоцира на објектификација, додека женското со замаглување на границите помеѓу субјектот и објектот. Вака изложените тези тешко би можеле да претставуваат валиден аргумент вреден за разгледување, земајќи предвид дека подеднакво (а некои дури би расправале за повеќе) важни за одржување, негување и валидизирање на овие претстави, кои подоцна се и реалност, се токму културните вредности, состојби и околности. Ако претходно се установи дека науката е општествен конструкт, тогаш користењето на одреден родов дискурс во рамките на истата, и притоа конструирајќи ја епистемолошката скица како: субјект кој го спознава наплно разделениот објект- е исто така конструкт чиј субјект и објект се веќе обременети со некакви улоги и тие, заедно со плодот, односно резултатот од својата работа се далеку од онаа посакувана субјективност. Да сумирам, таа не се обидува да укаже на некаква грешка во процесот на објективизација кај новороденчињата, туку сака да посочи на нашите верувања и/или убедувања со кои се служиме со цел да се означи некаква реалност.

2.6 Објективност и доминација; моќта во процесот на објективизација

Во психоанализата, процесот на автономија, и конкретно, чувството на автономија кај новороденчињата е поделена на оние кои следејќи го Фројд, не можат да согледаат колаборативен процес кој всушност не претставува исклучување, туку исцртување и разграничување на субјектот од објектите, и конечно момент на помирување, и втората група теоретичари, како на пример Хајнц Кохат (Heinz Kohut), Хери Гантрип (Harry Guntrip), Ненси Чодоров и Керол Гилиган (Carol Gilligan) според кои станува збор за: динамичка автономија која рефлектира чувство за себство/јаство како

различно од, но и во релација со другоста, и чувството за другите како субјекти со кои споделува доволно за да дозволи признание за нивните независни интереси и чувства- на кратко, признание за нив како различни субјекти (Келер, 1985, стр. 99).

Значи станува збор за реципроцитет помеѓу единката и светот, а не за конфузија и закана (како што сметаат оние кои го следат Фројд). Процесот на автономија, кај Даниел Левинсон (Daniel J. Levinson) (Keller, 1985) на пример, е проследен со неизбежни кризи. Апсолутното одвојување на единката од се останато според психолозите теоретичари, е патолошка состојба која би оневозможила емоционален раст, креирање врски и способност за љубов. Во еден ваков случај, елементот на самоконтрола е нужен, позади кој се крие стравот од препуштање во било каков однос, а како краен резултат се јавува потребата за доминација, која според Дејвид Шапиро (David Shapiro), Жорж Батали (Georges Bataille), Џесика Бенџамин (Jessica Benjamin), па дури и Симон де Бовоар (Simone de Bovoar) и др. (Keller, 1985), кратко срочено претставува обид да се утврди јаството: наметнувањето на својата моќ, односно јаство врз другиот, има за цел себеутврдување. Парадоксално, но клучната улога во оваа садистичка игра ја има потчинетиот, без него/неа, оној кој ја практикува моќта би бил ништо. Означувањето и/или претставувањето во фалогоцентричниот дискурс на западната метафизичка бинарна (или можеби биполарна) интелектуална историја пар екселанс се остварува токму преку наводно исклучување/анулирање. Еден означител (субјект) и еден означен (објект). Едниот активен творец, другиот пасивен реципиент. Едниот културно интелигибилен, другиот поблизок до природата. Под наводно исклучување подразбирам процес во кој означувачот мора да се означи себе како таков, а другот мора да ја превземе другата улога. Токму како кај хегеловата релација „господар-роб“, така и субјектот мора да го земе предвид, признае, препознае другиот за да го исклучи и да се постави како негов антипод: во таа смисла господар(ечки)от (субјект) е позависен од робот отколку робот од господарот. Освен ако субјектот не е наполно луд тој мора да спознае, а со тоа и признае уште еден ентитет во таа игра која мора да

има двајца. Се надевам дека нема да бидам разбран погрешно, но (следејќи ги принципите на ваквото означување) мене многу повеќе ми е потребно превозното средство отколку што сум му јас нему. За едниот да се дефинира како означувач, мора да има некој што е означен. Означеното значи бидува преку пат на исклучување. Но ако нешто може да бидува преку пат на исклучување тогаш стои ли прашањето: дали ако може да се анулира она кое што постои тогаш е можно и да се анулира она кое што не постои? Испаѓа дека ниту означителот, ниту другото означено не се она што се. Во играта која може да биде само со двајца во која едниот бидува „исклучен“ тогаш истата не може ниту да се постави, а уште помалку да се игра.

Процесот на индивидуализација иако, од емоционална гледна точка, е ист за двата пола:

„сепак факт на нашата култура е дека мажите претендираат да бидат особено преокупираны со прашањата на нивната автономија и се значително повеќе настроени да бараат поддршка за таа автономија преку потрага по господарство и доминација, за разлика од жените. Овој факт го рефлектира не само поголемата достапност која мажите ја имаат до моќта, туку подлабоко, нашата дефиниција на тоа што значи да се биде мажествен. Тоа е рефлексивна на психолошката конструкција на мажот (Келер, 1985, стр.106)“.

Резултатот од ваквиот исход, би бил проблематичен за мајките кои како група со недоволно развиено чувство за себство, би имале потешкотии да го протолкуваат процесот на индивидуализација на своите деца, а со тоа не би можеле да го помогнат или развијат, туку напротив би го попречиле.

2.7 Двојниот модел на процесот на објективизација кај Ернест Шахтел (Ernest Schachtel) и обесивно-компулсивна психологија кај Дејвид Шапиро

Келер (Keller, 1985) нуди двоен модел на објективноста повикувајќи се на делото „Метаморфозис (Metamorphosis)“ од Ернест Шахтел (Ernest Schachtel):

а) динамичната објективност е еден вид на инклузивна објективност која има за цел да долови знаење посредувано и во зависност од нешто друго различно и автономно. Знаење кое е во зависност со нашата поврзаност со светот. Динамичниот модел на објективноста, според авторката, најубаво би можел да се лоцира кај Ернест Шахтел, кој зборува за алоцентричност, или алоцентричен метод во изучувањето на светот кој не опкружува. Имено, изземајќи се од своите лични аспирации, изучувачот тотално се препушта на она кое бидува изучувано во целата своја уникатност. Оваа одлика може да се лоцира кај децата, но е изводлива само доколку процесот на индивидуализација/објективизација е развиван во правилна насока, односно набљудувачот би можел да оствари ваква епистемолошка врска со светот, која почива на алоцентричност, само доколку во набљудувачот има доволна самодоверба во своите капацитети, а нема страв од другоста.

б) Статичната објективност пак, продуцира знаење кое започнува со раскинувањето на врската помеѓу субјектот и објектот, и кое токму поради непризнавање или несогледување на врската, сличноста и/или сродноста помеѓу субјектот и објектот би почивало на страв. Чувство чие крајна трансформација би било контрола. Токму ваквиот однос помеѓу оној/онаа кој/а спознава и она нешто што бидува спознаено, според Шахтел (Keller, 1985), би ја нарушил врската помеѓу единката и реалноста, и тоа поради согледувањето на објектите како нешта кои треба да послужат и кои можат и треба да се искористат за некаква цел. Чувствата како страв и контрола и доминација се клучни и играат решавачка улога во ваквиот однос.

Карактеристично за примерот во обсеивно-компулсивна психологија кај Шапиро, е дека фокусот на оној кој спознава е значително ограничен

поради очекуваната потреба (или однапред наметната улога) на нештото кое бидува спознаено да е во улога на совпаѓање, инаку не би добило признание и валидизација; доколку кај параноидниот случај, фокусот е насочен и кон најмалата трага, која мора да се совпаѓа, и откако ќе се совпадне не постои простор за поинаква интерпретација. Заедничкото за овие модели е тоа што се одликуваат со страв токму за сопствената ранлива автономија која може да подпадне под туѓа контрола. Тоа чувство на страв и постојана будност, дури и параноја: влијае против сите афективни и когнитивни искуства кои захтеваат реципроцитет, рецептивност или едноставно релаксирана состојба на умот. „Светот на објектите кој се појавува е свет кој може да биде одликуван со извонредна прецизност, сепак е свет чии параметри се детерминирани од потребите на набљудувачот/спознавачот “ (Келер, 1985, стр. 122).

Паралелата која ја повлекува таа (Keller, 1985) со ваквите односи се примерите со научните дискурси користени од оние за кои науката претставува бојно поле чии упоришта (природата) треба да се освојат, или лов во кој ловецот (спознавачот/научникот) треба да има со себе наполнета пушка и да знае да ја користи.

Заклучокот на авторката (Keller, 1985) е дека наука која ветува моќ и доминирање на природата ги селектира индивидуите за кои моќта и контролата се централни грижи. А наука која е зачната од стремежот за знаење како процес на сооднос, ги селектира оние кои се чувствуваат себеси во сооднос со нивната природна средина (Келер, 1985, стр.124).“ Нејзиното мислење (Keller, 1985) е дека ваквиот однос на агресија е всушност повеќе одлика на субјективни чувства, како краен резултат на одредено воспиатние и процес на автономија за кој до сега зборувавме, отколку на некаков си универзален научен метод. Научниот метод кој подразбира агресија е својствен за луѓе склони кон агресија, кои по секако тежнеат кон воспоставување моќ и контрола врз другите (било да се тоа луѓе, предмети или во нашиов случај- природата). Ваквиот однос, иако е наголемо признат

во етаблираната или мејнстрим (mainstream) науката, токму практикувањето на истата значително се разликува.

3. ТЕОРИЈАТА, ИДЕОЛОГИЈАТА И ПРАКСАТА ВО ПРОЦЕСОТ НА ПРОДУКЦИЈА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА НАУКА

Очекувано е, и можеби токму и затоа Келер (Keller, 1985) така го започнува својот вовед, дека некој би забележал (како што неа и забележал некој физичар на некое нејзино предавање) како сè ова се однесува на социјалните науки (философија), а не на природните. Во овој контекст, авторката започнува да образложува за рефлексивна, сива дата која говори сама за себе без простор за интерпретација, и јазик/дискурс.

Таа е длабоко заинтересирана да ја пронајде врската на одредени гледишта и идеологии, кои се креирани и протежирани од одредени научни друштва и како тие друштва се наметнуваат со нивната доминација. Таа дури и се сомнева дека 126 страници текст од нејзиното дело „Рефлексии на родот и науката“ кои ги посветила на анализа и расправа за науката, можеби се однесувале исклучиво на социјалните науки и дека нејзиниот труд бил залуден. Од тие причини, таа изнесува една јасна хипотеза која треба да биде потврдена дека можеби всушност досега понудената анализа за одредена идеологија и дискурс може да важи само во рамките на социјалните науки, а никако во природните науки.

Токму оваа хипотеза (во малку поинаква форма) и била изнесена на Келер на едно од нејзините предавања и тоа токму од страна на некој физичар од публиката. Имено, нема простор за никакво интерпретирање на сировите податоци добиени од природните науки- нема простор за идеологија. Податоците, резултатите добиени од природните науки не можат да се употребуваат за некакви цели и никакво идеолошко заложување не може да не донесе побрзо или поспоро до нив. Нема простор за никаков родово-еротски обременет јазик. Напротив, логика и експеримент се универзалниот јазик на природните науки преку кој се доаѓа до *законите на*

природата. Овде, нема простор за рефлексивна на логички, т.е. објективно добиените резултати.

Келер, да се потсетиме дека има долгогодишна кариера како научничка, посветена на физиката и биологијата, ќе ја тестира гореспоменатата хипотеза, пред сè осврнувајќи се на примерите во квантната механика, конкретно, импликациите од квантната физика, свет во кој објектите имаат карактеристики и на честички и на бранови и објектите можат да бидат на две различни места во ист момент, а прецизноста среќавана кај егзактните науки (и при потврдувањето на сите тие ега) до пред 1920тите, одеднаш е заменета (а сите тие ега мора да бидат задоволени само) со приближност. Очигледно, сè што мислевме дека знаеме, одеднаш беше ставено на распит. Алберт Ајнштајн (Albert Einstein) и неговите следбеници имаа се поголеми тешкотии да се уверат (пред се себеси, а потоа и светот) дека Бог не фрла коцки во универзумот, додека пак Нилс Бор (Niels Bohr), неплашејќи се од неизвесноста, пробуваше да разубеди дека не е наше, или поточно на Ајнштајн да му кажува на Бог што треба да прави. Појавата на квантната механика/физика го разоружува детерминистичкото гледиште и следствено, заложбите за моќ стекната преку контрола на природата/другиот/објектот се само неостварени желби. Оние претходно споменати алегории за науката како лов се апсурдни- во светот на квантната механика, често пати тешко може да се лоцира предметот на изучување, а исто така често и улогите на ловец и она што бидува ловено се мошне неизвесни, имајќи предвид дека токму она нешто кое треба да се набљудува, измамува и бега токму во оној момент кога набљудувањето треба да започне. Некогаш пак, она кое се набљудува се однесува токму на одреден начин само и само при процесот на набљудување. Кој кого лови во овој случај? Онаа дихотомија на оној кој изучува и она нешто кое бидува изучувано и е независно од изучувачкиот субјект во субатомскиот свет, не прави многу смисла. Исказот на Ајнштајн „If quantum theory is correct it signifies the end of physics as a science“ (Ponomarev & Kurchatov, 1993, стр. 80), совршено ја доловува поентата за свесниот отпор и страв дека неизвесноста нема

простор во рамки на науката и тоа до степен што би претставувало КРАЈ на физиката. Прашањето слично како и кај Бекон претходно- зошто науката, мора да има машки тон?- е слично и во овој контекст: зошто не може да стане збор за една „нова“ физика? Иако некој може да замери дека цитатот од Ајнштајн е можеби по малку изваден од контекст, сепак принципиелно и точно ја доловува поентата дека стравот од напуштање на одредени научни стојалишта, тези, теории и сл, е само еден аспект од личниот влог на поединецот кој дефинитивно влијае на предметот на истражување. Чекор понатаму и во текстот ќе видиме дека според нобеловецот Јуџин Вајгнер (Eugene Wigner) е бесмислено да веруваме дека феноменот може да влијае на нашата свесност без нашата свесност да влијае врз феноменот (Келер, 1985, стр. 146).

Во еден поинаков контекст- за индуктивниот процес на стекнување знаење, Карл Попер (Karl Popper) вели дека неутрално набљудување на еден објект, процес или појава во природата не може да биде затоа што оној кој набљудува мора да има некакво предзнаење или некоја теориска основа која ќе го обликува неговото набљудување на некој си објект, процес или појава.. или во најмала рака ќе го доведе до доведе до тоа. Како што и почетоците на најраните форми на научна мисла на европско тло, конкретно Егејот, се јавуваат како реакција на оддалечување од митската претстава, која имала за цел објаснување на природните појави и светот воопшто, така и набљудување на одреден објект, процес или појава особено во рамки на било која наука, не може да е неутрално, односно непосредено од некаква теориска позадина. Исто како што Попер на едно од своите предавања, кога на студентите по физика им рекол внимателно да набљудуваат еден лист и молив, тие го прашале што точно треба да набљудуваат? „Набљудувањето е секогаш селективно. За тоа е потребен објект, одредена задача, интерес, стојалиште, проблем. И опишувањето претходно бара дескриптивен јазик, со зборови за поседство; претпоставува сличност и класификација, кои пак претпоставуваат интереси, гледишта и проблеми (Gillies, 1993, стр. 26)“. Онака како што сите древни народи во својата космологија, интересот го

насочиле кон небесниот свод, па како производ се јавила астрономијата, благодарение на аритметиката, геометријата и др (Gorham, 2009).

Импликациите од една ваква нова физика ја уриваат претставата за независноста помеѓу субјектот и објектот, спознавачот и спознаеното. Иако Карл Саган (Carl Sagan) ќе рече дека токму во науката (наспроти политиката и религијата) е многу нормално да се слушне од поединци дека згрешиле и дека откако ја увиделе слабоста/нелогичноста на нивниот аргумент/теорија, ќе го променат своето мислење и нема повеќе да ја застапуваат таа теорија, поентата на Келер е дека токму во науката се случува обратното, и дека тоа до некаде е сосема разбирливо имајќи предвид дека нашиот мит за објективниот научник неповлијаен од предметот на изучување (и обратно) може да дојде до заклучоци и резултати, логички и објективни благодарение на универзалниот јазик на егзактните науки; онака како што во рамките на философија на математиката, до пред неодамна се сметаше дека математичките закони не доаѓаат од нас/не се наш производ, туку по прво како да ги наоѓаме некаде надвор од нас како апсолути, и кои се толку прецизни, вистинити и универзални што би можеле да се применат во било кој дел од универзумот. Од вака поставената врска, односно токму со зборовите на Карл Саган, произлегува дека напуштањата на нашите ставови стекнати преку долг процес на учење, тестирање- со еден збор, вложување труд и напор, е нешто што доаѓа сосем лесно, како фрлање на носените пантолони во машината за облека. Меѓутоа, во суштина работите стојат многу поинаку (и добро е што тоа е така). Напуштање на одредени ставови и воедно заложби, уверувања и сл, претставува и признавање на грешка, а тоа во првиот момент никогаш не е пријатно: реакцијата може и да се истренира и усоврши со текот на времето, но инстинктот е секогаш ист. Имено, емоциите имаат клучна улога во процесот на рационализирање и донесување одлуки.

Проблемот со напуштање на нашите ставови и уверувања, проблемот со неизвесноста, она кога чувствуваме како тлото под нозете ни се тресе,

односно инстинктот со кој се соочуваме во тие моменти, кај некои, според Келер може да резултира со одлучно игнорирање и/или маргинализирање на, во овој случај импликациите од квантната механика. Еквивалент на ова е инфантилното однесување и став на божемното: не ми е гајле или апокалиптичните предвидувања за крајот на физиката.

Некој со право би забележал дека примерите во егзактните науки не беа доволни како би се оправдала тезата за стихијното влијание на идеологијата како во социјалните, така и во егзактните. За таа цел, потребно е да го насочиме нашиот фокус кон едно друго дело на Келер.

3.1 Барбара Меклинток (Barbara McClintock)- Келеровата инспирација

Еклатантен пример во кој голем дел од теориите кои се содржани во делото „Рефлексии на родот и науката“ од Келер, се среќава во нејзиното прво големо дело (познато и за не толку упатената публика) „Чувство за организмот- животот и делото на Барбара Меклинток“, објавено во 1983. Впрочем, како еден вид сумирање на неколку нејзини теории, последното подпоглавје од „Рефлексии на родот и науката“ е токму краток опис на делото на Барбара Меклинток.

Важноста на персоната на Меклинток можеби на прв момент не би можеле да ја укажеме од родов аспект, затоа што нејзиното дело нема експлицитно родови импликации, но доколку се чита внимателно, или поетски кажано- меѓу редови- во нејзиниот животен труд, академска кариера, па дури и приватен живот, т.е. светоглед, може да лоцираме една хероина за која би можеле да кажеме дека се чувствува како одметник уште од мала; тешко игра со цврсто утврдени правила, па поради тоа мора да изнајде нови начини и дискурс преку кои би се изразила; посветена и непоколеблива, истрајна и покрај изолацијата и препреките; одлучна да покаже дека има и други начини; начини кои на прв поглед немаат допирна точка со утврдените норми, па дури и се спротивни од она што е здраворазумски- не нејзиното

рационализирање, не нејзиниот став, туку токму и можеби дури и единствено нејзиното **чувство**; нешта за кои нема простор во западната наука. Замислете биолог, згора на тоа жена која не се чувствува комотно да работи со методот стандардизиран од западната цивилизација, зборувајќи за чувство и бара решенија кај будистите, сметајќи се себеси за мистик, опишувајќи екстази и сл! Родовиот момент не секогаш може/треба да е луциден- родовиот момент може едноставно и да се карактеризира и со размислување надвор од рамката, која во случајов е поставена токму од одредена група на луѓе (бели мажи), во свет кој (особено во периодот за кој станува збор) се смета за исклучително машки. Нејзината академска кариера и последиците од истата во приватниот живот, сведочат токму за овој факт. Впрочем, и Келер на самиот почеток во предговорот (Keler, 1983) наведува дека станува збор за биографија во која се изучува односот на Барбара Меклинток и генетиката, т.е. брзиот и огромен успех на генетиката и молекуларната биологија, како и научниците кои се занимавале со нив.

Барбара Меклинток е родена во 1902 во САД, прво како Еленор, но 4 месеци отпосле раѓањето, Еленор е прекрстена во Барбара. Интересен податок од нејзиното детство, а можеби и важен да се напомене како некакво бегло објаснување за нејзината изолација и самотија, е нејзиниот формален однос со мајка и, но и тоа што одреден период од своето најрано детство (на кое што таа се сеќава многу добро) е испратена да живее со своите роднини. Сепак, во интервјуто со Келер (Keler, 1983), таа рекла дека ова воопшто не и пречело. Очекувано, покрај самотијата таа уште повеќе уживала да чита и да изнаоѓа одговори на прашањата од професорите.

Нејзините родители не биле значително поддржувачки настроени кон љубовта на Барбара кон науката и нејзината исклучителна љубопитност, но не смее да се заборава нивната длабока почит кон решителноста на нивната ќерка (Keler, 1983). Истата таа решителност, се видела на дело кога после завршувањето на средното образование во 1918, поради финансиска немоќ, иако се вработила, по завршувањето на работното време, остатокот од денот

го проаѓала во библиотеки. „Еквивалентот на високото образование ќе го добијам по цена ако треба и сама да се образувам“- се нејзините зборови (Keler, 1983, стр.30). Една недела по започнувањето на академската година, нејзините родители сепак застануваат на нејзина страна, а Барбара се запишува на Корнел. Изолираната и самотна Барбара се претвора во отворена личност, заљубена во се поврзано со универзитетскиот живот. Одбрана за претседателка на класата од прва година (бруцошки), кога добила покана од некое сестринство, истата ја одбила поради фактот дека огромен дел од девојките кои таа ги познавала не биле дел од сестринството, што значи дека процесот на селекција бил дискриминирачки, а тоа било против нејзините убедувања. Набргу потоа таа ја скратила својата долга коса, ја променила облеката, а во однос на вљубувањето и партнерство, иако била на доста состаноци (љубовни средби), пријатните чувства кои ги чувствувала секогаш биле кратки и таа како однапред да знаела дека нема простор за повеќе, додека пак бракот и бил несфатлив (Keler, 1983). Последната дистракција пред тотално да се посвети на биологијата била токму музиката, за која наводно била исто така многу талентирана (Keler, 1983).

3.2 Кариера за жени

Во 1951 на Колд Спринг Харбор симпозиумот, изложувајќи ги своите идеи на кои работи 6 години, Меклинток наидува на тотална тишина од публиката. Нејзиниот дискурс е окарактеризиран како обскурен и ниту еден од колегите не успева да ја разбере, а со тоа и ја лишаат од било каква поддршка. Таа се обидува уште неколку пати, преку различни семинари повторно да го изложи својот труд, за последниот обид да биде во 1956 повторно на Колд Спринг Харбор, овој пат уште понеуспешно. Ништо не може да не припреми за чувството кога ја отвораме душата пред некого, а за возврат не добиваме никаква реакција. Ниту да, ниту не. Едноставно

игнорирање. Како научничка со висока репутација, навикната да биде во постојан контакт со огромен број научници, студенти, истражувачи, професори и сл, наеднаш останува сама. Нејзиниот труд нема значење. Никој не го разбира. Самоотијата и изолацијата кон кои таа инклинира, сега доаѓаат однадвор без нејзината согласност. Таа ја нема веќе одлучувачката улога. Но, што значи тоа дека нејзиниот труд е окарактеризиран како обскурен и неразбирлив, од страна на нејзините колеги? Келер дава едно видување за тоа што претставува обскурноста, според кое таа има двојно значење- самото она што е кажано, но и како истото е (вос)при(е)мено (Keler, 1983). Во таа смисла, Келер (Keler, 1983) додава дека оној кој ја изнесува теоријата има одредена должност да ја доближи до оној пред кого за прв пат е изнесена, додека пак слушателот веќе има одредена основа да прими содржина од тој тип. Двата екстремни примери во овој случај би биле дека оној кој ја изложува теоријата предизвикува просевање кај слушателите затоа што нема никаков новитет, или другиот пример е дека изложената теорија е во рамките на нужната основа на публиката, но сосема различна, па оттаму слушателот не разбира ниту збор, ерго- она што е кажано е обскурно, заедно со оној кој го изнесува кажаното.

Излагањето на Меклинток на симпозиумот во 1951 е во тотален расчекор со тогашната теорија на генетиката, па затоа не само идеите и доказите од 6 годишните истражувања кои таа ги спроведувала, туку токму и дискурсот преку кои таа ги изложувала биле несфатливи. Очигледниот аргумент дека во егзактните науки нема многу простор за дискурзивни игри, Келер го отфрла и посочува неколку интересни примери од кои најинтересен е оној за (уште еден нобеловец, но од областа на теориска физика) Ричард Фејнман (Richard Feynman) и неговиот колега Фриман Дајсон (Freeman Dyson), кој служел како „толкувач“ помеѓу Фејнман и останатите токму поради различната дискурзивна сликовитост со кој Фејнман, за разлика од аналитичкиот дискурс на Фриман Дајсон и останатите физичари. „Дури и во оние субјекти кои се впуштаат себеси премногу во квантификација, дискурсот зависи значително од конвенции и интерпретации- конвенции кои се стекнати

во текот на годините низ пракса и учество во заедница.“ - објаснува Келер (Keler, 1983, стр. 146). Додека пак, во области кои се повеќе отворени кон квантификација, а повеќе зависни од квалитативен суд, тежината на интерпретативната традиција е значително поголема“ (Keler, 1983, стр. 147). Како на пример областа со која се занимава Барбара Меклинток-цитогенетика. Слично и колешката Евелин Виткин (Evelyn M. Witkin) морала да го научи „јазикот“ на Меклинток за да може да ја разбере нејзината внатрешна визија, нејзиното замислување и размислување. Посебен јазик кој ќе го долови пресликувањето на сфаќањето на Меклинток за гените.

Примерот на Барбара Меклинток требаше да биде отелотворување на хипотезата за тоа како дискурсот може да влијае при изнаоѓање и дефинирање на заклучоци, за кои инаку се верува дека во областите како физика, хемија, биологија и сл, поради нивната објективност се доаѓа по пат на логика и следење правила, но и да покаже она за кое што говори Кун наспроти теоријата на Попер за фалибилитетот (fallibility) (Gillies, 1993), имено: науката не е постојано самокритична, обидувајќи се да ги покаже своите теории грешни, за разлика од квази-науките кои постојано се обидуваат да ги потврдат своите теории како што тврди Попер, туку оваа самокритичност се јавува само во одредени моменти- подетално разработени во четирите фази кај Кун (Kuhn, 1996), и во овој случај од одредени поединци.

За крај, би требало да се дообјасни и со тоа комплетира односот на Меклинток кон нејзиниот предмет на изучувањето, или како што би рекла Келер „чувството или сенсот, за организмот“. Чувството, посебниот сенс кој Меклинток го развила се однесува и токму на онаа врска помеѓу епистемолошкиот субјект и она кое бидува спознаено, и претставува една кохезија, или поточно *комуникација* помеѓу субјектот и објектот, а не на полно раскинување на секаква врска помеѓу нив и само пасивно набљудување. Станува збор за едно „интимно“, како што би рекла Келер, знаење поради „длабокиот емоционален влог“ (Келер, 1983, стр.198) од страна на

истражувачот, и тоа не само со цел да се дојде до вистината, туку суштински да се разбере светот и да се оствари една поблиска врска. Во оваа интимна, емпатиска врска онаа остра поделеност помеѓу субјектот и објектот се брише и субјектот и објектот тежнеат еден кон друг.

4. Предноста на феминистичките метаепистемолошки интервенции

Во првиот дел беа изложени иновациите и предностите на феминистичката епистемологија- теоријата на стојалиштето, феминистички емпирицизам и феминистички постмодернизам-во однос на англосаксонската, преку метод на споредба и критика.

Сепак, како што веќе се покажа, целите на феминистичката теорија се поинклузивна наука во која се земени предвид сите недостатоци на досегашната епистемологија и сите општествени процеси кои се вклучени во создавањето на науката. Или малку попоетски кажано: наука од реални телесни субјекти со сиот био и социо багаж, со еден збор луѓе, за реални телесни субјекти со сиот био и социо багаж, повторно со истиот збор- луѓе. Тука ќе се стави акцент токму на прашањето дали овие цели се остварени и како, т.е. на придобивките на феминистичката епистемологија низ конкретни примери и мислења на пар авторки.

Не случајно, во зборниците кои нудат историски преглед на философијата на науката, како последна еминентна теорија е токму феминистичката критика на науката (Machamer & Silberstein, 2002), (Greco, 1999). Но сепак, првиот проблем кој се наметнува е честото укажување дека феминистичката епистемологија всушност не е “соодветна“ епистемологија. Овој упад може да се карактеризира, т.е. да се анализира од две позиции: што зборува тоа за самата традиција на философија и епистемологија во сооднос со една другост како што е феминистичката епистемологија и во што се состои проблематичноста на феминистичката епистемологија која пркоси со традиционалниот филозофско- епистемолошки модел? На овој начин, сметам дека појасно би го лоцирале местото (од хронолошки аспект), но и придонесот и новитетот својствени за феминистичката епистемологија

(Grasswick, 2011). Начелно, според авторката Филис Руни (Phyllis Rooney), станува збор за еден генерален сексизам кој се јавува во форма на одбивање на нешто окарактеризирано како феминизам, т.е. како различно од канонот на философската традиција, и тоа не толку поради феминистичките заложби кои земаат облик на критика врз традиционалниот епистемолошки (машки) субјект, туку поради различноста, или како што посочува Сузан Бордо (Susan Bordo)- другоста (Grasswick, 2011). Другоста, како што веќе знаеме, во западната философска традиција од секогаш претставува проблем без разлика дали се појавува како културолошко-јазична другост кај Атињаните и барбарите Македонци, или како расна другост кај Имануел Кант, или примерот кај Фуко во „Лудост и цивилизација (Madness and civilization)“ каде се обработува текст од Државата на Платон, и се објаснува начелниот европоцентричен ренесансен став кон другоста (Foucault, 1961). Низ историјата, значи, може да се следи една таканаречена исклучувачка практика на дефинирање на другиот како нелегитимен главно поради различноста од оној кој дефинира (и притоа исклучува); практика која се однесува и на феминистичката епистемологија во однос на соодветната или “прогер” епистемологија. Но, моќта на феминизмот (воопшто) и во конкретниов случај, на феминистичката епистемологија/философија на знаење произлегува токму од нејзината маргинализирана позиција, или како што вели Руни: „да се биде на маргините и не е така лошо (Grasswick, 2011, стр. 14)“. Односот на веќе етаблираната епистемологија кон феминистичката епистемологија (и покрај скорешните успеси и нови форми со кои феминистичката епистемологија се поврзува) укажува на ограниченоста на претходната. Во средината на називот феминистичка епистемологија често може да се додаде и терминот „ослободувачка“, во смисол дека токму светогледот од маргинализирана позиција е уникатен поради што нуди еден различен, и дефинитивно покомплетен увид на реалноста. Понатаму, додавката „ослободувачка“ е и во контекст на преклопувањето и/или “соработката“ на теориите на феминистичката епистемологија со сродни епистемолошки дисциплини кои ги прошируваат видците и дострелите на

етаблираната епистемологија, со самото застранување од класичните проблеми и воведување на родот и полот како фактори кои треба да се земат предвид, и кои воведно допринесуваат токму кон разработување на проблематиките поврзани со објективност и др; во овој контекст, авторката ги зема за пример пораните трудови на Елизабет Лојд (Elizabeth Lloyd) „Објективноста и двојниот стандард за феминистичките епистемологии (Objectivity and double standard for feminist epistemologies)“ (1995), и Лорејн Код „Епистемска одговорност (Epistemic Responsibility)“ (1987), но и поскорешните трудови на Миранда Фрикер (Miranda Fricker) „Епистемска неправда (Epistemic Injustice)“ (2007), кои ги осветлуваат придобивките од соработката помеѓу феминистичката и останатите епистемолошки субкатегории како на пример социолошката, моралната и др. епистемологии. Во оваа смисла, интересно е да се види влијанието на феминизмот врз филозофијата на науката и исчекорите на анализите отпосле феминистичкото влијание.

4.1 Феминистичкото влијание врз филозофијата на науката

Најпрвин да започнеме со неколкуте аргументи, од страна на научниците поддржувачи на класичниот пристап на епистемологијата, зошто науката кон која феминистичко епистемолошките заложби се насочени, а тоа е наука во која социолошкото игра важна улога, е проблематична:

- а) знаењето, особено техничкото, треба целосно да се препушти на стручните и да не биде на дофат за истражувачите од социо сферата
- б) испреплетувањето на социолошкото со науката може да резултира со нечовечки режими како нацизмот
- в) интринсичните когнитивни и социолошки норми на науката и гарантираат прогрес

г) очигледниот социо-економски прогрес е доказ за горниов аргументт, па затоа било какви социолошки интервенции однадвор се непотребни

д) слободата на избор на оние кои пректикуваат наука е инхерентна подеднакво како и слободата на говор

Овие пет аргументи ги сумираат ставовите против кои феминистичките теоретичарки го развиваат својот дискурс, и токму преку изнаоѓање издржани одговори за овие критики, феминистичкото стојалиште добива на важност. Навистина, на прв поглед, следејќи ги примерите а Џон Стјуард Мил (John Stuart Mill), Томас Кун, Имре Лакатош (Imre Lakatos) и др, концептот за подобра и попрогресивна наука токму преку тоа што е слободна, а слободна е само кога не е повлијаена од никакви други норми освен научни. Интересно е исто така да се забележи спремноста на некои од овие автори (на пример, Томас Кун) да се соочи со фактот дека науката е водена од одредени парадигми, но тоа е се. Начелно, сите овие се согласуваат дека кога станува збор за стекнување на знаење, социолошкиот фактор не треба да игра улога. Но, зошто, прашува Џенет Курани (Janet Kourany). Зошто социолошкото нужно мора да е пречка за развитокот на науката? Идеално, една наука се вреднува поради овие два нејзини аспекти: морално-политичкиот, или од социолошки аспект, и практичниот, т.е. епистемски аспект, и додека прврзаниците на класичниот епистемолошки модел сметаат дека овие два аспекти треба да бидат во целост одвоени поради веќе познати причини, нашата задача е да се покаже (во контекст на аргументите погоре) дека не само што овие два аспекти треба да одат рака под рака, туку дека првиот аспект не е причина парекселанс за неуспех во вториот аспект.

Имено, новиот агрикултурен метод на советскиот агроном Трофим Лисенко (Trofim Lysenko), во однос со методите и стојалиштата на веќе еминентните генетичари како Александар Серебровски (Alexander Serebrovsky) е одличен пример дека социолошките заднини, или ако сакате багаж на една научна теорија не мора да значи дека нужно се косат со нејзините практични, или епистемски резултати. Се работи за

постреволуционистичка и новокомунистичка Русија во која се врши чистка на сета оставштина од царот, вклучително и интелектуалните убедувања низ руските академии. Новиот општествен бран, како што ни е веќе добро познато, не дозволувал верба во супериорност на едни врз сметка на други поради припадност на една класа, ниту во случај да е оваа супериорност “поддржана“ од биолози, или генетичари како Александар Серебровски и др. Императивот бил ставен на социјалното, кое треба да изгради една психо-физичка здрава личност. Ваква здрава психо-физичка личност е можно да се изгради само во една комунистичка средина. Теоријата на Трофим Лисенко дека може есенскиот/зимскиот посев, со надворешни влијанија, конкретно со помош на температура, да го претвори во жетва. Ваквите практични придобивки, од методи кои почиваат на марксистички убедувања- дека научните истражувања треба да имаат јасни социјални цели, со врзување на потребите на општеството, и треба да бидат вреднувани во тој контекст (Kourany, 2010). Обидот бил неуспешен, а влијанието на Лисенко почнало да опаѓа веднаш по смртта на Сталин. И сега доаѓа прашањето: дали неуспешноста на вернализацијата (процесот на конвертирање есенски посев во жетва со температура) е поради алтруистичната желба на Лисенко да им помогне на сите земјоделци од ниска класа (од која и тој доаѓа), која е во согласност со марковата теорија за единство? Една алтруистична идеја, во рамките на една научна дисциплина, се проверува по пат на експерименти, а (не)возможноста на таа идеја не треба да се лоцира во одреден социјален контекст, додека мотивите за истата би требало, и за тоа всушност станува збор, во овој труд, но мотивите и (не)изводливоста за една идеја, проект, теорија се две различни нешта. Чекор понатаму е тоа што без разлика на желбите, заложбите и резултатите добиени во времето на Сталин, науката и нејзиниот развој биле под директна команда на Сталин, конкретно теоријата на Лисенко била гласно поддржувана од политичкиот комунистички врв поради блискоста на Сталин и Лисенко, која е единствената причина зошто Лисенко успеал да стигне до позиција на директор за генетика во рамките на

академијата на науките. Во овој случај, социолошката посреденост врз науката е на штета на епистемскиот карактер на науката.

Од друга страна, во нацистичка Германија, трагајќи по над-човекот (Übermensch), акцентот е ставен на био-медицината, притоа користејќи ги методите на хемиска кастрација, забрани за мешани бракови, гетоизирање на одредени групи и сл. Во Германија, за разлика од Русија, оние кои ги вршеле научните истражувања биле водени од својата лична желба, без посредство од некој страшен диктатор- биле слободни во својот избор во рамки на науката, предметот и целите кои ќе ги испитуваат. Во овој случај, очигледен е недостатокот на социолошко-алтруистична посреденост врз науката.

Значи, додека во првиот пример имаме вмешување во развојот на науката од социолошкото, во вториот пример токму она што недостасува е некакво влијание врз текот на науката кое би дошло однадвор. Преку овие два екстремни случаеви за правецот и развојот на науката во текот на неколку децении, треба да се покаже дека нема егзактна причинско-последична врска помеѓу социолошкиот аспект, кој инаку може да се злоупотреби (исто како и резултатите/податоците од било која научна сфера, за различни цели), и научниот прогрес или регрес.

Мојот аргумент е дека уште пред да отпочне дискусијата за тоа дали треба или не треба науката да се развива со или без било какво надворешно влијание, фактот останува дека политичките системи, кои се развиваат под убедување на одредени политичко филозофски теории и кои сосебе носат одредени морално-вредносни системи и религиските убедувања и практики во рамки на државни системи, од кои произлегуваат начелните мислења, па дури и образовните институции (од градинки до универзитети), го обликуваат просторот, но и начинот на кој се функционира во тој простор. Не е случајно, или по пат на фрлање ждребка, зошто општото расположение на најголем број граѓани на САД, особено во периодот на студената војна, било антагонистичко кон комунизмот. Најголем број од медиумите, поради

одредени политички цели, се впуштаат во „заведување“ на масите во аверзија кон комунизмот. Паралелно, на високо-образовните институции се интензивираат теориите на (нео)либерализмот како супериорни во однос на уназадениот комунизам. Од редовите на овие високо-образовни институции излегуваат кадри чие знаење треба да има практична употреба. Додека, податоците добиени од егзактните науки, како на пример математика, физика, хемија, медицина и др, нудат знаење чија вредност е есенцијална и никој не се осмелува да ја оспори, задача на оние од редовите на општествените науки е да ги стави овие податоци во одредена служба. Така што, во однос на првиот од 5те аргументи, изложен погоре, проблемот на кој наидуваме е дека границите каде завршува социолошкото, а почнува научното, не се секогаш јасни.

Некој сепак може да забележи дека овие податоци од егзактните науки воопшто не треба да бидат во допир со никакви политички органи/институции и сл, но тоа би значело бегање од поентата, затоа што не станува збор за тоа дали треба или не треба, туку дека едноставно податоците се земени и ставени во служба на нешто, кое идеално би требало да претставува или произведе општо добро.

За крај, оваа потреба да се изолира егзактното од социолошкото, сметам дека се темели на извесен „тренинг“ низ кој мора да помине секој млад научник. Оној процес на иницијација, како што посочува Кун, е пропратен со извесна “идеологија“ која, по примерот на Келер и нејзините години на Харвард, забележуваме дека станува збор за елитизам: Харвард е најдобриот универзитет и сите останати се инфериорни и помалку вредни, а особено се најдобри оние кои студираат физика! Значи, после оние кои студираат физика се другите природни науки, па дури после се вбројуваат општествените науки.

Предметната листа на институтот за физика на Харвард каде што студирала Келер, а и начелно предметната листа на било кој институт, не е некоја природна појава независна од нас како на пример ротацијата на

земјата околу сонцето, појавата на некоја комета, метеориски дожд, аурора бореалис и др. Напротив, креирана е, дополнувана и изменувана од луѓе кои (се надевам) се навистина стручни и одлично обучени за материјата која се изучува на институтот, кој обично има долга традиција. Очигледно тоа е традиција на изолација од останатиот свет или пак сведување на минимален контакт, а и стручноста за одредена егзактна научна дисциплина, не го прави човека стручен за се, особено не за овие социолошки аспекти околу кои се кршат копја. Па затоа прашувам што би се случило со кадрите кои дополнително би требале да изучуваат и само пар предмети кои би претставувале мост кон светот надвор од нивниот. Дали оваа традиција на потценување или воопшто непризнавање на социолошките аспекти на науката, кои всушност претставуваат само похармоничен спој на две нешта, и понатаму би опстоела? Нели, што се пар прости предмети од социолошки карактер во споредба со обемните и тешки егзактни предмети?

Следниот аргумент кој би требало да ги одбрани ставовите дека науката нужно води кон социо-економски добробит и без никакви надворешни влијанија- авторката го анализира преку таткото на модерната социологија и социологијата на знаењето Роберт Мертон и Ваневар Буш (Vannevar Bush) (Kourany, 2010), чиј допринос е клучен за архитектурата на американската наука во втората половина од 20тиот век. Сосем накратко, според Мертон (Kourany, 2010), етосот на науката составен од 4 елементи: комунизам, универзализам, дезинтересираност и организиран скептицизам. Комунизам: барањето, институционализирано во научната практика, дека научното знаење треба да биде дел од јавната сфера, со признание и доверба самото право на научниците (Kourany, 2010, стр. 92)“.

Универзализам: барањата за научните доприноси да бидат евалуирани согласно со претходно етаблирани објективни критериуми, како конзистентност со адекватни и цврсти емпириски докази и конзистентност со претходно потврдено знаење (Kourany, 2010, стр. 92)“, додека социјалните аспекти на оние кои истражуваат се тотално ирелевантни.

Дезинтересираност: не се однесува на мотивите (на пример, страст за знаење наместо слава и богатство) кои треба да ги водат научниците како би напредувале кон научно знаење, туку кон институционалната контрола врз овие мотиви, без разлика кои се (Kourany, 2010, стр. 92)“.

Организиран скептицизам: се упатува на институционален императив, наместо на индивидуален (на пример, научниот скептицизам кон сопствениот труд), односно, воздржување од суд се додека доказот не е присутен, установен низ институционални посредувања како повикување на трудови на компетентни колеги (Kourany, 2010, стр. 93)“.

Кога еден од овие чеири елементи не би бил запазен, би дошло до застранување како со примерите во нацистичка Германија или Русија за време на Сталин. Додека пак во рамките на едно либерално и демократско општество, науката и оние кои ја практикуваат би ја добиле онаа инхерентна слобода, научниот прогрес е неопходен.

Теоријата на Ваневар Буш се надоврзува дека од научниот прогрес би довел до општествен прогрес и благосостојба, со тоа што научното истражување би било генерално и без конкретни цели, еден вид истражување заради истражување, или како што тој го нарекува-непредвидливо, во смисла дека експериментирање бо можело да доведе до револуционерни изуми. Овие револуционерни изуми, односно способност за експериментирање се развива со традиција која почива на слободата на научниците да изнаоѓаат, вкрустуваат или креираат различни пристапи кон различни проблеми. Значи: непредвидливо истражување допринесува за усмерено истражување кое би допринело за технолошки развој, кој би создал социо-економска благосостојба. Но овој круг е комплетен само доколку општеството ги поддржува научните истражувања, но, внимавајте- без притоа да се вмеша во нив.

Но сепак, мертоновата теорија е доведена под прашање дури и од Хериет Цукерман (Harriet Zuckerman), која всушност е соработничка на

Роберт Мертон во неговиот модел на социологија на знаењето. Цукерман ни покажува дека често доаѓа до застранување од Мертоновиот модел од страна на научниците, односно Цукерман забележала наклонетост кон едни норми, а игнорирање на други норми. На пример, доделувањето награди (или стпендии) и признанија, професионално напредување, објавување научни трудовиварира во поглед на кој ја дава и кој ја прима наградата. Додека според принципот на универзализмот она што е важно, односно вреднувањето е во однос на самиот научен труд, независно од социјалните аспекти на истражувачите (пол, род, соработка, диплома и др), праксата покажува дека често пати се случува нешто друго. Понатаму, како што веќе посочив- нема некој силен индикатор, уште помалку доказ дека дури и кога не би се случило отстапување од мертоновиот модел и етосот на науката би бил запазен во целост, би се избегнале последиците на научна пракса како во Германија и Русија во првата половина од 20тиот век.

Во однос на тоа дека науката имплицитно резултира и со технолошки развој (кој е во служба на општо добро), студијата на Дерек де Сола Прајс (Derek de Solla Price) јасно укажува дека не станува збор за никаква интеракција помеѓу науката и технологијата, туку за одделен процес на развој. На сличен факт укажува и истражувањето од страна на Office of the Director of Defense Research and Engineering, a sub-agency of the United States Department of Defense, насловено „Проект Инсајт (Project Insight)“, за корелацијата помеѓу научното истражување и развојот на воената технологија, според кое подобрувањата и модификации на веќе посточеките изуми, преку метод на експериментирање, нужно проследено со грешки, не се базирани на претходни научни истражувања, а често пати истите не се базирани ниту на конкретната потреба на САД за одбрана (Kourany, 2010), иако нели целата приказна за одбрана од “непријателите“ е суштинска зошто билионски суми одат токму за тие буџети. Постојаното финансирање и модифицирање на воената технологија еднаш ќе треба да биде употребено. Се плашам дека употребата ќе биде против фиктивен непријател, исто како што е фиктивна и перманентната потенцијална опасност од напад. Меѓутоа

ова е дискусија за друг пат. Она што е дискусија за сега е аргументот дека науката неизбежно доведува до равој на технологијата која овозможува подобар живот, како на пример технолошкиот напредок во областа на медицината, поради кој луѓето имаат современи и подобри услови за лекување, а со тоа се продолжува и животниот век на луѓето; подобрените услови за комуникација, олеснетиот пристап до информации и многу други примери одат во прилог на гореприложениот аргумент. Но, од друга страна, може да се рече дека технолошко-индустрискиот развој, е главен фактор во уништувањето на селата од кои градот се храни. Понатаму, технолошкиот развој во однос на прехранбената индустрија создава ГМО производи. Со помош на технолошкиот развој и понатаму се соголупаат амазонските шуми, за чија важност подоцна ќе се појават да објаснуваат ликови како Харисон Форд и младата Грета. Додека пак во однос на развојот на технологијата во сферата на медицината, лекувањето останува како привилегија само на оние кои можат тоа да си го дозволат. Што покажува ова? Покажува дека во никој случај технолошкиот развој сам по себе не придонесува за сечењето на амазонските шуми, труењето со ГМО или за приватизација на здравствениот систем, исто како што науката неизбежно резултира со технолошки развој. Испаѓа дека се работи за проекции, поради неможноста да се лоцира индикатор за врската помеѓу науката и технолошкиот развој. Додека пак се забележува очигледна потреба за надворешно посредување (социолошко) за развојот на технологијата, нејзината употреба и достапност.

Најпосле доаѓаме до загарантираната слобода на научниците во научната сфера, преку бројни правни акти, од кои нашето внимание ќе биде конкретно на Декларацијата од 2006тата година на светскиот конгрес за слобода на научното истражување, според која слободата на научното истражување е основно човеково и политичко право и:

„слободата на научното истражување е барано од демократијата, затоа што сите демократии се основани на вредноста на индивидуата, индивидуалниот избор и врз премисата дека една од

првите и најважни функции на демократските влади е да ја овозможи и промовира слободата на граѓаните и да не чини зло (Kourany, 2010, стр. 100)“.

Во оваа смисла, слободата на научното истражување во рамките на еден демократски систем, се поистоветува со правото на слободен на говор. Гарантирањето на слобода при научно истражување и правното заштитување на истата, оди во прилог на истражувања и научни дисциплини ослободени од било какви политички притисоци, нивно објавување без фаворизирање поради било какви причини неповрзани со наука, односно можност за фер анализа и објавување и др. Значи, сите кои се занимаваат со наука, имаат загарантирано право и простор слободно да го избираат својот предмет на истражување, а резултатите/податоците од истото имаат право да ги приложат во било која институција, која мора да ги анализира овие податоци објективно, без разлика на личните ставови на мнозинството или малцинството на таа институција- универзитет, научно списание и др. Со други зборови, оние кои истражуваат како и нивните трудови се заштитени правно од било каков вид дискриминација, чија основа не е научна, а оние кои треба да ги објават тие трудови се обврзани да ги вреднуваат објективно, без разлика на нивните лични убедувања, било истите да се споделени од мнозинството или не. Ваквата гаранција за научна слобода е директен упад врз научното од страна на социолошкото и притоа се доаѓа до две сознанија: во рамките на правото се признава постоење на можна дискриминација и се креираат закони за превенција од дискриминација што укажува на неопходно надворешно влијание врз самата наука. Што значи дека инсистирањето на некаква си слободна наука е бесмислено токму ради овие декларации кои всушност ја ограничуваат слободата со тоа што се забрануваат на пример сексистички истражувања, или истражувања кои одат во прилог на некакви нацистички теории и сл. Родовата компонента во рамки на научните истражувања е де факто и де јуре опфатена, и регулирана. Како еден вид паралела на ова би бил ставот дека родовата рамноправност е присутна и

изрегулирана сама по себе со родовите односи и поделбата на трудот и дека секое влијание однадвор би претставувало упад и нарушување на хармоничноста помеѓу овие два родови субјекти. Но, додека за некои овие ставови и понатаму не се ништо повеќе од метанарации, за други пак, за суштината и импликациите од овие “метанарации“ и те како е потребна правна регулатива. Затоа, една објективна анализа на вакви две спротивставени стојалишта би го наметнала прашањето дали феминизмот допринел за позитивни промени, не во рамки на општествено-хуманистичките и социјалните науки, туку во рамки на егзактните науки?

4.2 Придобивките од феминистичките влијанија врз медицината

Едно од прашањата кои произлегуваат од феминистичките заложби за реформи во науката е дали феминизмот навистина ја има променето науката и како? Ова прашање може да претставува еден вид на посредство помеѓу наследството на просветителството за една универзална наука со импликации во стандардната епистемологија кои се веќе познати, и заложбите на феминистичкото стојалиште. Но, пред се да видиме што ни покажуваат примерите на практикурањето на науката која го следи етосот на Мертон, каде истражувачот не е и не треба да биде повлијаен од социјалната средина поради дистанцата од предметот на истражување, кој за возврат ќе ни претстави една објективна состојба на нештата. Егзактните науки и нивните строги методи не дозволуваат упад однадвор и во нив нема простор за философирање. Цврстите докази добиени од медицинските истражувања зборуваат сами по себе и нема потреба од нивно интерпретирање од никакви феминистки или некои на нив слични.

Меѓутоа што се случува со овие научни дисциплини, конкретно во медицината, и уште по прецизно во САД, кога се практикувани во повеќе од 90% од мажи, или во обратниот случај, како на пример приматологијата, каде

истражувачите повеже од 90% се жени? Компарацијата на овие два примери треба да покаже една многу важна поента истакната од Лонда Шибингер дека самото разбивање на еднополовата структура на истражувачите/научниците преку внесување истражувачи од спротивниот пол нема да има многу голем ефект во однос на реформи во науката. Меѓутоа пред се ќе видиме кои се последиците од несвесноста на медицинарите во однос на сексизмот кој се провлекува низ нивните истражувања, и кои и какви решенија се понудени од страна на феминистките; теориските заложби на феминистките во пракса преку одредени групи, институции, проекти и др.

Што зборуваат резултатите, од групата Physicians' Health Study (Schiebinger, 2001) од следниве истражувања (кои започнуваат во 1982, но траат подолг период): а) аспирин и кардиоваскуларните заболувања; истражување чии спроведувачи/истражувачи се 100% мажи, односно, од вкупно 22.071 има нула жени; б) корелацијата помеѓу крвен притисок, цигари, холестерол и коронарни срцеви болести, чии испитаници од вкупно 12.866, има нула жени? Или истражувањето од The Health Professionals Follow-up Study (Schiebinger, 2001) во врска со срцевите заболувања и пиењето кафе, спроведено врз 45.589 испитаници од кои 0 се жени, како и истражувањето од Националниот институт за стареење од Балтимор (Schiebinger, 2001) во чии истражувања не можат да се сретнат жени испитанички. Авторката Лонда Шибингер (Schiebinger, 2001) исто така посочува дека и воопшто првото истражување за улогата на естрогенот во спречување на срцеви болести било исто така спроведено само на мажи. Имено, се до 1986, кога Националниот Институт за здравство во САД, поднесува барање за вклучување на жените во медицинските истражувања, и како спроведувачи на истражувањето и како испитаници, жените се напoлно исклучени од истражувањата, па дури и од тестирањето на новите медикаменти, чија употреба подоцна се препишува на сите без разлика на полот. За ситуацијата да стане уште поинтересна, сите овие цврсти докази, кои не дозволуваат интерпретација и во кои нема простор за никакви влијанија однадвор, потоа се само екстраполирани врз женската популација. Штетите од оваа состојба

се големи и бројни, начелно поради дозата која инаку е нормална за мажи, кај жените предизвикува реакција на предозираност, но и други сериозни последици како на пример терапиите за срцеви удари резултираат со подобување кај мажите, но со прокрварување кај жените, или примерот со дозата за антидепресант која варира во зависност од менструалниот циклус и др. примери.

Причините зошто се испитувале исклучиво мажи, не би требало да ги бараме во метанарациите за објективноста на науката, не само поради очигледните штети туку и преку примерите како биле испитувани жените, а тоа е одличен индикатор за поимањето на жената од медицински аспект. Аргументите на медицинарите истражувачи се во врска со месечнината како методолошки проблем при испитувањето, или бремените жени поради опасноста да му се наштети на плодот, поради што жени испитанички би чинело повеќе пари. Иако овие аргументи во никој случај не се изговор половина и повеќе од населението да се исклучи од суштински анализи како здравствените, сепак ни претставуваат дека на жените начелно се третираат низ нивната способност да раѓаат, затоа што не сите млади жени се способни да раѓаат, додека некои и воопшто не сакаат, а и остануваат сите жени кои се во години после менопаузата. Понатаму, кога и воопшто станувало збор за здравјето на жените, истражувањата биле насочени кон репродуктивната функција. Авторката исто така истакнува дека и покрај овие испитувања, ниту еден од центрите на Националниот здравствен институт во САД не бил за гинекологија или акушерство. Да се обидеме да ја замислиме оваа ситуација: станува збор за половина и повеќе од населението кое не може да учествува во процесот на истражување ниту како спроведувач, ниту како испитаник, и имаме уште една дополнителна група која сочинува огромен дел од населението во САД која е сочинета од малцинствата, но за подобар опис, всушност сите кои не се бели хетеро мажи, и е исто исклучена од процесот на истражување. Како капак на сето ова е данокот кој е задолжителен за сите. Навистина, единствените две нешта кои се сигурни во САД се смртта и данок. И навистина додека, сите овие луѓе исклучени од процесите на медицинските

истражувања ги користат нетестираните лекови и терапии врз себе и често се со тешки заболувања отпосле, а притоа нели и мораат да платат данок (исто како и мажите кои се дел од истражувањата), испаѓа дека не може да се умре пред да се плати данок. Ова ли се експлицитните и цврсти докази на егзактните науки кои нема потреба да се интерпретираат, и за кои не смее да има простор за никакво посредување од страна на социолошкото? Дали се ова последиците од традиционалниот епистемолошки модел на обестелесениот спознавач чии супериорни методи на спознавање даваат резултати кои се универзални? Очигледно дека единствено во однос на плаќањето данок може да стане збор за обестелен субјект.

Во едни вакви услови е очекувано и барањето на Националниот институт за здравство во САД од 1986 да биде одбиено (Schiebinger, 2001). Иако истото е дополнето следната година во 1987 со цел и малцинствата да бидат вклучени во медицинските истражувања, ситуацијата нема да се промени ниту во 1990 со мандатот од страна на Националниот Институт кога и се основа Бирото за истражување на здравјето на жената (Schiebinger, 2001). Конгресот на САД ќе го уважи барањето на Националниот институт за вклучување на жени и маргинализирани групи во процесите на истражување дури во 1993, а во 1994 година, ќе се формира и Биро за здравјето на жената чија цел е да внимава на родовиот диспарат во истражувањата (Schiebinger, 2001). Присутството на жената во рамките на медицинските истражувања е загарантирано со закон, што претставува директно посредување од надвор, а резултира со добробит произлезен од прогрес, кој се должи на поинклузивен научен процес. Преку вклучување на жените во истражувачките процеси, се продлабочило и знаењето за женското здравје и тело и со текот на времето признавање на женските болести како засебни кои заслужуваат посебно внимание. Но, и оваа борба не завршува тука: феминистките предупредуваат дека не е исто да се биде бела, црна, жолта или латино жена во САД (или на било каде). „Полот и расата се повеќе од биолошки варијабли (Schiebinger, 2001, стр. 118)“, па оттаму и различните социјални различно влијаат врз еден организам. Односно, предвид се земаат

и различните секојдневија кои директно влијаат врз процесот на заздравување или оболување на еден организам: исхрана, одмор, работа, пристап до медицинска нега, економски статус пороци и др. Секојдневието, иако постои шанса за промена од полошо кон подобро, но и обратно, во огромен дел е производ на социјалната средина од каде некој доаѓа. Оваа продлабочена анализа за женското здравје од страна на феминистките не е на сметка на биолошките фактори, туку единствено има за цел да даде подобар пристап на лекување. Конкретно, истражувањата покажуваат дека крвниот притисок кај Кубанските жени е највисок, понизок кај жените од централна Америка и најнизок кај жените од Мексико. Или жените од кинеско или јапонско потекло во САД имаат понизок крвен притисок за разлика од жените во САД со филипинско потекло (Schiebinger, 2001).

Влегувањето на жените во сферата на медицината и како теорија и како пракса, води кон појасна слика за науката и општествените односи и примерите се јасни: зголемување на знаењето на женскиот организам, подобрување на здравјето на жената, но она што исто така е важно да истакнеме е дека преку завземањето на високите позиции во здравствените и академски институции од страна на жените, се случува расветлување на ова универзално биолошко тело и општо универзалност. Импликациите од ваквите настани одекнуваат и во научната, и во социјалната и во политичката сфера.

ЗАКЛУЧОК

Важноста на Евелин Фокс Келер во историјата на феминистичката мисла во дваесеттиот век е што таа е меѓу првите (дури и пред Хардинг) која се впушта во критика на науката, карактеризирајќи ја како мажествена, со експлицитно машки тон и тоа поаѓајќи од своето лично искуство (кое го стекнува како студентка на Харвард на институтот за физика), како и од анализата на егзактниот научен дискурс (возможна поради нејзиното професионално искуство како математички биолог). Овој труд имаше за цел да го изложи теориското премислување на Евелин Фокс Келер во врска со концептот на родот, науката и нивната врска и взаемна изградба, преку чија поставеност, на некој начин се расчисти со заблудите околу аксиомите на концептите на родот и науката, нивното значење и можна реконструкција како би се укажала на една нова позиција за идно теоретизирање. Изнесувајќи една солидна критика во своето дело „Рефлексии на родот и науката“, Келер со тоа поставува и една силна основа за идно теоретизирање, на кое ќе се надоврзат мноштво феминистички авторки подоцна, од кои во овој труд беа опфатени само неколку како Сандра Хардинг, Дона Харавеј, Џудит Батлер, Хелен Лонцино и др. Важноста на нејзините укажи на науката како мажествена започнуваат токму со анализата на јазикот/дискурсот и метафорите кои циркулираат во научните сфери и теории, но и ги информираат сите останати.

Еден од мотивите зошто појдовна точка беше токму Келер е поради нејзината недоволна застапеност помеѓу македонската читателска публика, а чија важност е огромна поради тоа што се појавува на предвесник на некои идеи кои подобро и потемелно ќе се разработат кај други. Главно, она што ја поставува Евелин Фокс Келер како релевантна во рамките на развојот на феминистичката мисла, е нејзината анализа на идеите за мажественоста, женственоста, родот, полот, природата и науката (преку познатата метафора за единство, т.е. брак), односно овие идеи, врски и метафори со мажествен тон, кои се до денес ќе ги водат научниците во нивната дескриптивна, но и

нормативна улога, а пак нивните трудови ќе учествуваат во информирање на јавното мислење. Имено, следејќи ја историјата на научната мисла, и посебно задржувајќи се на неколку клучни моменти и фигури како Платон, Бекон и идеологијата на Ројал Сосајети, Келер ја изложува својата теорија за важноста на јазикот во улога на посредник, преку кој се разоткриваат човековите вредности и аспирации во однос на природата. Овие вредности и аспирации во однос на природата се со интринсичен машки тон, и уште повеќе со нота на освојување и покорување. Ваквата сликовитост е подетално прикажана преку примерите на авторите на херметичката и механичката философија од раниот модерен период, а разработена од психо-аналитички аспект, односно преку процесот на објектификација со авторите Пијажет, Виникот, Чодороу и други.

Иако централниот проблем во двете дела на Евелин Фокс Келер, кои беа обработени во овој магистерски труд, а тоа е родот во науката, е сосема јасно изразен и детално обработен, всушност предноста на Келер (во однос на останатите големи имиња поврзани со феминстичката мисла) е дека овој централен проблем, претставен и обработен на овој начин, може и треба да побуди интерес не само кај читателите на родовата проблематика, туку и воопшто кај оние кои се заинтересирани за тоа како науката напредува, што значи да пристапат кон нејзиниот труд од стојалиште на историја или философија на наука. И додека, нејзиниот претходен труд, посветен на нобеловката Барбара Меклинтон „Чувство за организмот“, ја дава базата и ги дава токму техничките примери за „Рефлексии на родот и науката“, ова второ дело задира во сржта на проблемот со родот низ историјата на науката. Обете дела може да се рече дека се лични, па дури и интимни. Но, тоа е една од главните поенти на Келер- да ни ја доближи идејата дека, наспроти општото уверување дека науката е рационална и без емоции, всушност секоја научна активност, влог и сл, е еден сосем интимен процес.

Токму на нејзината хипотеза (можеби дури и пионерска) за науката како мажествена, подоцна ќе се надоврзат бројни авторки од областа на

феминистичката философија, феминистичката философија на наука и сл. Дел од кои беа опфатени во овој труд. Имено, отстранувањето на превезот на објективноста на науката, која е всушност мажествена, и тоа токму преку анализа на научниот дискурс, метафорите и др, е заслуга на Евелин Фокс Келер, а врз ова авторките опфатени во овој труд ќе ги градат своите различни феминистички стојалишта. Иако значењето и придобивките од критиките на Келер во однос на науката, можат да се разработуваат не само од феминистичко и родово стојалиште, туку како придонес кон философијата на науката- на пример, дека нашето конципирање за тоа каква треба науката да биде, всушност ни открива одредени политички и социјални функции, кои не отсликуваат реалност достапна за сите и често се покажуваат штетни; дека набљудувањето и забележувањето, или во најмала рака опишувањето на процесите во природата се обременети од некаков дискурс, и поради тоа не е можно да се тврди дека е објективно и др.- сепак, целта на овој труд беше да го прикаже прогресивниот ран труд на Келер, конкретно делото „Рефлексии на родот и науката“ во врска со (мажествената нота на) идеологијата на науката, чии белези се чувствуваат и денес, и врз чиј труд се надоврзуваат повеќе феминистички авторки, чии дела се од исклучително значење за феминистичката и родовата теорија. Длабочината на мислата на Келер треба да се согледа и во тоа што нејзините критики и анализи не конвенираат (освен можеби при површно читање и недоволно разбирање) на постмодернистичките напади за невозможността науката да говори за вистини (туку само за конструкти и јазички игри), ниту заговараат побројно женско учество во научните сфери кое би креирало „феминистичка наука“. Според авторката, постојат објекти на спознавање кон кои научниците се стремат, но пристапот и начинот на кој спознавањето се врши е дел од одреден социјален конструкт, во кој елементите на емпатија и чувствителност (кон она кое се спознава) како женствени елементи, се целосно и притоа свесно исклучени. Во таа смисла, длабочината на мислата на Евелин Фокс Келер се согледува во сооднос со историјата на феминистичките стојалишта.

Следствено, низ овој труд, беше разгледана феминистичката епистемологија преку трите главни движења- теоријата на стојалиштето, феминистичкиот емпирицизам и феминистичкиот постмодернизам и авторките кои се сметаат за водечки имиња на овие движења. Така на пример, во историски контекст беа мапирани почетоците на феминистичката мисла критички настроена кон науката во продолжение на феминистичките студии за науката, од кои феминистичката критика на науката доаѓајќи подоцна го завзема своето место како засебна епистемолошка дисциплина со тоа што својот фокус го насочува кон прашања инхерентни за епистемологијата како на пример: процесот на креирање на знаење од индивиду и поголеми научни заедници, улогата на моќта во овој процес и тоа во однос на одбирање на предмет, дефинирање на научен метод, толкување на научните резултатит и др. Ваквата феминистичка критика на науката која се јавува кон крајот на минатиот век отвора нови простори за теоретизирање за науката, и тоа конкретно од стојалиште на „родот“! Во оваа насока, родот добива легитимитет на еден идентитет кој подоцна ќе биде сериозно разгледан во повеќе сфери, а ќе резултира и со негова правна регулација.

Подетално беше разгледано стојалиштето на Евелин Фокс Келер поради нејзиниот историски преглед и обид да се изнајде една нишка на родовата компонента при историјата на науката која главно се разгледуваше преку Платон, Френсис Бекон и научната револуција во 16тиот век во Европа, односно создавањето на модерната наука набљудувано од еден родов аспект. Според авторката Келер, станува збор за еден родов дискурс кој го оформува стојалиштето, односно призмата низ која се дефинираат природата и умот, субјектот и објектот и воопшто процесот на знаење. Овој родов дискурс е со значителен мажествен тон и неизбежно (особено од Бекон и натаму) со тон на агресија, насилство и доминација. Прашањата кои се наметнуваат и на кои Келер нуди одговори во повеќе свои дела, но главно преку „Рефлексии на родот и науката“ се во однос на потребата за овој родов дискурс и тесната врска помеѓу мажественото и агресијата. За таа цел, таа ќе се обиде да даде објаснување преку одредени автори од областа на

психологијата и теоријата за објектните релаци (object relations theory). Воедно таа се зафаќа и со прашањето кое често доаѓа како критика однадвор на феминистичката епистемологија, а тоа е дека теоретизирањето за стојалиштето на спознавачкиот субјект и неговиот личен влог кон самиот предмет на истражување, или начелно суштината на науката за која некои авторки сметаат дека е обременета со мажествен дискурс, може да се однесува само на социјалните, или општествено-хуманистички науки кои во никој случај не можат да се споредат со природните, каде нема простор за интерпретации на дискурс, затоа што дискурсот на пример на физиката е универзален, фактите зборуваат сами за себе итн. Со тоа преку примерот на Евелин Фокс Келер може да се рече дека се даде поголем легитимитет воопшто на феминистичката епистемологија, токму затоа што се доведоа под прашање некои заблуди за објективноста на методот на природните науки, со што сметам дека растојанието помеѓу „цврстите“ и социјалните науки (кое се темели токму на проекцијата за апсолутна објективност) се намали.

Во третиот дел беа разгледани придобивките од феминистичките критики и заложби на кои тие упатуваат во однос на родот и неговата важност како дел од нашиот идентитет, чие занемарување често се покажува како опасно. За занемарувањето на родовата категорија во низа научни истражувања беше разгледан примерот на медицината и медицинските истражувања во САД, како и предноста на феминистичките толкувања од аспект на филозофијата на науката.

Се разбира, иако во последните неколку децении феминистичките критики во однос на науката и феминистичката епистемологија буди интерес и кај научници од други полиња, па така ја имаме појавата на невро-феминизмот или Невро-Родовата Мрежа (The Neur-Genderings Network) како интернационална и мултидисциплинарна мрежа на луѓе од најразилни научни сфери, предизвиците со кои се соочуваат феминистките се бројни. Така на пример, една од забелешките која доаѓа од надвор, е дека токму како што феминистките укажуваат дека социјалната средина влијае во процесот

на истражување, носење и интерпретирање заклучоци, така и одредени резултати можат да бидат да бидат затскриени или игнорирани од страна на феминистичките теоретичари доколку не се совпаѓа со феминистичката кауза. Сепак, сметам дека тешко би можело да се говори за солидна критика на феминистичката епистемологија не поради некаква суперирорност, туку поради еден вид на грешно толкување, односно неразбирање на феминистичките критики во однос на науката. Поентата на феминистичката епистемологија нема за цел да го замени традиционалниот епистемолошки модел, туку да го усоврши за да се добие појасна слика за субјектот кој спознава и за светот кој го опкружува. На феминистичките напори за демистифицирање на одредени заложби за универзалност и објективност итн, не треба да се гледа како на обид да се девалоризира науката, ниту пак дека феминистичките напори се во насока на негирање на вистинитоста на некои нешта, но може да се гледа како на обид да се размисли одново, и овој пат навистина од повеќе различни стојалишта, за универзалноста кон која науката стреми. Опасноста од која многу научници “стравуваат“ во однос на објективноста која феминистките наводно ја загрозуваат, не треба да исчезне отпосле нејзиното критичко промислување од феминистичко стојалиште. Напротив, можеби и може да се говори за објективност, но во еден поинаков контекст. Објективност само доколку се земе предвид дека оној кој истражува доаѓа со одреден социјален багаж, чиј товар често не прави слепи за некои состојби. Може да се рече дека имајќи ги предвид токму феминистичките критики на науката, всушност можеби и може да стане збор за универзалност и објективност. За крај, токму тоа и беше пораката која многумина ја извлекоа од појавата на квантната теорија, а тоа е дека единственото нешто за што можеме да бидеме сигурни, е дека на субатомско ниво, не може да зборуваме за вистини, туку за приближност. И тоа не е страшно, главно затоа што нема страшни и нестрашни вистини. Постојат само одредени појдовни сфаќања кои ни го дефинираат светогледот, или во случајов не наведуваат да поимаме различност и нови правци (било да е во физика или епистемологија итн) како нешто што е страшно. Во голема мера

на некој начин, токму овие чувства кои ги имаме доколку нашите истражувања се оспоруваат или не дај боже се покажат како грешни, ја уриваат онаа проекција за објективноста на науката во форма на изземање од лични чувства на научникот за предметот или истражувањето, а тоа беше една од главните фокус точки на феминистичката теорија- да укаже на мноштвото аспекти на човечноста- страв, стремеж, предрасуди, теориски претпоставки, лични или колективни убедувања- во процесот на креирање на наука. И тоа е добро! Ние не би биле луѓе доколку не би работеле со љубов, страв, упорност и можеби пред сè, онаа потреба за знаење. Потребата за знаење нема бара да се задскрива позади никакви проекции за апсолутност, универзалност и сл. Тоа е барање само за нашата тврдоглавост. Секое промислување за потребата за знаење и сите резултати кои произлегуваат од таа потреба (наука, технологија и др), било да е од феминистичко или некое друго стојалиште е добредојдено.

- Бадаревски, Б. (2012). “Дали феминистичката епистемологија е социјална Епистемологија?” *Годишен зборник на Филозофски факултет*, книга 65.
- Батлер, Џ. (2002). *Проблеми со родот*, Скопје, Евро Балкан Пресс.
- Колозова, К. (2003). *Хрестоматија на класични текстови од областа на родовата теорија*. Скопје: Евро Балкан прес.
- Agassi. J. (1987). Sexism in Science (review of Evelyn Fox Keller, Reflections on Gender and Science). *Philosophy of the Social Sciences*, 17, 515-522.
- Alcoff, L., & Potter, E. (Eds.). (1993). *Feminist epistemologies*. New York: Routledge.
- Anderson, E. (1995). Feminist Epistemology: An Interpretation and a Defense, *Hypatia*, Vol. 10, No. 3, Analytic Feminism, pp. 50-84.
- Baron-Cohen, S. (2003) *The Essential Difference: Men, Women and the Extreme Male Brain*, New York: Basic Books.
- Bacon, F. (1603) *The masculine birth of time*.
- Bowling. J. & Martin, B. (1985). Science: a masculine disorder?. *Science and Public Policy*, Vol. 12, No. 6, pp. 308-316.
- Bug, A. (2003). Has Feminism Changed Physics?, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28: 881–899.
- Bunnin, N., & Tsui-James, E. P. (2003) *The Blackwell Companion to Philosophy*, Second Edition, New Jersey: Blackwell Publishing.
- Butler, J. (1993) *Bodies that matter*, New York: Routledge.
- Code, L. (2000). *Encyclopedia of feminist theories*, Routledge.
- Code, L.(2014) Feminist Epistemology and the Politics of Knowledge: Questions of Marginality in Mary Evans et al. (eds.) *The Sage Handbook of Feminist Theory*. London: Sage pp. 9-25.
- Conway, I.; Scott, J. W.; Bourque, S. C. (1989). *Learning about Women: Gender, Politics and Power*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
- Doucet, A. & Mauthner, N. (2006). Feminist methodologies and epistemologies. In *Handbook of 21st century Sociology*, edited by Clifton D. B. and Dennis L.P., Thousand Oaks, CA:Sage.
- Dover, K. (1978) *Greek Homosexuality*. Harvard University Press.

- Flower, A. M. (1998) *Theopompus of Chios: History and Rhetoric in the Fourth Century BC*. Oxford University Press.
- Foucault, M. and Rabinow, P. (1984) *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (2001) *Madness and civilization*. London: Routledge
- Gillies, A. D. (1993) *Philosophy of Science in the Twentieth Century : Four Central Themes*. Hoboken, New Jersey: Blackwell Publishing.
- Gorham, G. (2009) *Philosophy of science A Beginner's Guide*. Oneworld publications, London.
- Grasswick, H. E. (ed) (2011) *Feminist epistemology and philosophy of science-power in knowledge*. Springer.
- Greco, J. & Sosa, E. (1999) *The Blackwell guide to Epistemology*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing.
- Haraway, D. (1988) Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist studies* 14(3): 575-599.
- Harding, S. (2008) *Sciences from bellow Feminisms, Postcolonialities, and Modernities*. Duke University Press, Durham and London.
- Herodotus.*Histories* (2020).January 16). In *Wikipedia*.
[https://en.wikipedia.org/wiki/Histories_\(Herodotus\)#Book_I_\(Clio\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Histories_(Herodotus)#Book_I_(Clio))
- Keller, E. F. (1983). *A Feeling for the Organism: The Life and Work of Barbara McClintock*. San Francisco: W.E.Freeman.
- Keller, E. F. (1985). *Reflections on Gender and Science*. Yale University Press.
- Keller, E. F. (1987). *Women Scientists and Feminist Critics of Science*. In Learning About Women: Gender, Politics, and Power, *Daedalus*, 116 No. 4, 7791. 28.
- Keller, E. F. (1992). *Secrets of Life/Secrets of Death: Essays on Language, Gender and Science*. Routledge.
- Keller, E. F. (2001). Gender and Science: An Update. Pp 132-142 in *Women, Science, and Technology: A Reader in Feminist Science Studies*. Edt by M. Wyer et al. New York: Routledge.
- Keller, E. F. (2010). *The Mirage of Space Between Nature and Nurture*. Duke University Press.

- Keller, E. F. (2017). *Cultures without Culturalism: the making of scientific knowledge*. Duke University Press.
- Keller, E. F. & Longino, H. E. (eds.) (1996). *Feminism and Science*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Kelly, O. (1989). Keller's Gender/Science System: Is the Philosophy of Science to Science as Science Is to Nature?. *Hypatia* Vol. 3, No. 3, French Feminist Philosophy, pp. 137-148.
- Kenny, A. (2006) *An Illustrated brief history of Western Philosophy*. Hoboken, New Jersey: Blackwell Publishing.
- Koblitz, A. H. (1987). A Historian Looks at Gender and Science. *International Journal of Science Education* 9:3 pp: 399-407.
- Kourany, J. A. (2010) *Philosophy of Science after Feminism*. New York: Oxford University Press.
- Kuhn, T. (1996) *The structure of scientific revolutions*. The University of Chicago Press, Third Edition.
- Lakoff, G., & Nunez, R. (1992) *Where mathematics come from*, New York: Basic Books.
- Landau, I. (1998). Feminist Criticisms of Metaphors in Bacon's Philosophy of Science. *Philosophy*, 73(1), 47-61.
- Lennon, K. & Whitford, M. (eds.) (1994). *Knowing the Difference, Feminist Perspectives in Epistemology*. Routledge, London and New York.
- Longino, H. (1993). Subjects, Power and Knowledge: Description and Prescription in *Feminist Epistemologies*, Alcoff, Linda (Ed). New York: Routledge.
- Longino, H.E. & Lennon, K. (1997). Feminist epistemology as local epistemology. *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes, Vol. 71, pp. 19-35+37-54.
- Longino, E. H. (1990) *Science as social knowledge Values and Objectivity in Scientific Inquiry*. New Jersey: Princeton University Press.
- Loyd, G. (1985). *The man of reason- male and female in western philosophy*. University of Minnesota Press.
- Machamer, P., & Silberstein, M. (2002) *The Blackwell guide to the philosophy of science*, Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.

- Merton, R. (1973) *The sociology of science*, Chicago and London: The university of Chicago press.
- Ornstein, S. (1974) Is female to males as nature is to culture? Pp.68-87 In *Woman, culture, and society*. Eds M. Z. Rosaldo and L. Lamphere, Stanford. CA: Stanford University Press.
- Ponomarev & Kurchatov (1993) *The quantum dice*. Taylor and Francis.
- Richardson, S. S. (2010) Feminist philosophy of science: history, contributions, and challenges, *Synthese*, 177:337-362.
- Ritzer, G. (2005) *Encyclopedia of social theory*. London: Sage Publications.
- Rosser, Sue V. (2008) *Women, Science, and Myth Gender beliefs from antiquity to the present*. ABC-CLIO, Santa Barbara, California.
- Rupert, H. A. (1954) *The scientific revolution 1500-1800*. Boston: Beacon Press.
- Schiebinger, L (1999). *Has Feminism Changed Science?* Cambridge, Mass and London: Harvard University Press.
- Stanley, L., & Wise, S. (1993). *Breaking Out Again: feminist ontology & epistemology*. (2nd ed. ed.) London: Routledge.
- Wylie, A. (2007). The Feminism Question in Science: What Does It Mean to 'Do Social Science as a Feminist'?, in *Handbook of Feminist Research*, Sharlene Hesse-Biber, New York: Sage.
- Wyer, M., Barbercheck, M., Geisman, D., Örün Öztürk, H., & Wayne, M., (2001) *Women, science, and technology*, London: Routledge.